

જ્ઞાનપંચમી અને તેનું ઉઘાપન

[ઉદ્દેશ—કથા—પ્રકાર—વિધિ અને ઉઘાપનપદ્ધતિ સહિત]

લેખક અને પ્રકાશક,

ભાવજી દામજી શાહ.

ધાર્મિક શિક્ષક, બાળુ પી. પી. નૅન હાઈસ્કૂલ, મુળધ

પ્રથમાવૃત્તિ

વીરસ વત્ ૨૪૫૦

પ્રત ૧૦૦૦

ઈ સ ૧૯૨૪

બાવનગર—ધી આનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં મારહુ ગુલાબચંદ દ
સલ્લુભાગ્યે બાપ્યુ

Knowledge is power

‘ જ્ઞાન સ્યાત્ કુમતા ચકારતરણિજ્ઞાન ભગહોચનં
જ્ઞાન નીતિતરણિણીકુલગિરિજ્ઞાન કપાયાપહમ્
જ્ઞાન નિવૃત્તિવત્ સમન્ત્રમમલં જ્ઞાનં મન યાચનં
જ્ઞાન પદ્મવિધ યજેદમનિશ સ્વર્ગાવધર્મપ્રદમ્ ’

‘ જ્ઞાન રહિત ક્રિયા કહી કાચ કુસુમ ઉપમાન
સોઝાસોઝ પ્રકાશકર જ્ઞાન એક પ્રધાન
જ્ઞાની સાસો સાસમે કરે કર્મનો ખેલ
પૂર્વ જોડિ વરસા લગે અજ્ઞાન કરે તેલ

ઉપોદ્ધાન

લેખક તરફથી બે બોલ

જ્ઞાનપત્રમી એટલે વિધિપૂર્વક જ્ઞાનનો ઉત્ખવ કરવા માટે નિર્ણીત કરેલો ચોમ્પસ દિવસ કોઇપણ વર્ષની ક્રાંતિકશુભપત્રમી તે દિવસનું ખીણું નામ 'ચોલાન પત્રમી' પણ જાણીતું છે

જ્ઞાનપત્રમીનો એટલ જ્ઞાનોત્સવનો આ દિવસ-આ પ્રસંગ એક ધાર્મિક પ્રસંગ તરીકે જનમ પ્રજા સિવાય અન્યત્ર જોધો નહિ જરૂર, બેશક એ જૈનધર્મની એક વિશિષ્ટતા જ છે

જૈનમતમાં પ્રાચીન મમયથી માનની નજરે જોવાતો આવશે આ ધાર્મિક પ્રસંગ આજે પણ ઉજવાય છે કોઈ એક પ્રસંગ, પછી તે ધાર્મિક હો કેવા આવહાગિક હો પણ તેને ઉજવવાનો વિધિ તો જગભગ દેશ, કાળ ભાવ અને ક્ષેત્રની પરિસ્થિતિ પર જ આધાર રાખી રહેલો હોય છે

કોઇપણ ધર્મના કે સમાજના સ્થાપિત વિધિમાં કાળક્રમે વિનૂતાનરથા ઉદ્ભવવા પામે અથવા તો તે વિધિ પૂર્વે થયાવત પળાતો હોય પણ કેટલાક કાળ પછી સાધ ગયા ને લીસોટા રહ્યા' એ જનશ્રુતિ અનુસાર તેના આર્ક્ષ વિસરી જવાતા હોય એમ પણ મને છે જ્ઞાનપત્રમીના વિષયમાં પણ કેટલેક અંશે એવું જાનવું ગયું છે એવો લેખકનો કેટલાક વર્ષનો અનુભવ છે

પ્રસ્તુત પુસ્તક લખવાનો ખાસ મત્ત તો તેનો [જ્ઞાનપત્રમીનો] વાસ્તવિક ઉદ્દેશ મમજન્ય તેટલા માટે જ છે જ્ઞાનપૂજના ઉપાસક જૈન અને જૈનેતર સ્ત્રી-પુરૂષો આ પુસ્તક જરૂર વાચશે અને વિચારશે એટલેથી ન અટકતા તેનું મનન કરી આચારમાં મૂકાનો પણ મન કરશે એવી આશા રહે છે •

જ્ઞાનપ્રચીનના ઉદ્ધાપન નિમિત્તે આજે હજારો રૂપિયાનો જે ખર્ચ
જાનાદિના ઉપકરણો પાછળ કરાય છે તે ન કરતા જનભાગ્યારામાં નિર્મોદ્ય
વત્ ખનતા ઉત્તમોત્તમ પ્રાનીન મયો છાપાવી પ્રકટ કરવા પાછળજ કરવાની
આજ્ઞા આજના યુગપ્રધાન જોનાચાર્યો કરે તો તેમાં કેટલું પ્રેય સમાપત
છે ત ખતાવવાનો પશુ આ વત્ છે લેખકે જ્ઞાનપ્રચીનને અને તેના
ઉદ્ધાપનને ઉદ્દેશ દૃષ્ટિસમીપ રાખી તે મ તેના વિધિમાં દેશ કાળ વગેરેને
અનુત્ક્રીંતિ ત્રકારા તરજ ખતાવ્યા છે તે મમત્ર પુસ્તક વાચી જનાર કોઈ
પશુ વાચકને પ્રતીત થયા વગર રહેશે નહિ

આ પુસ્તકમાં કમચ જ્ઞાનપ્રચીન મહત્તર પૂરે જ્ઞાનની અવજ્ઞા અને
પદ્ધતિ પાલન કરનાર વરદત્ત અને ગુણમજીના પ્રસિદ્ધ કથાનક તપના
પ્રકાશ, ઉદ્ધાપનમાં મૂકાતી વસ્તુઓના નામ અને છેવટે જ્ઞાનપ્રચીની
ઉદ્ધાપનપદ્ધતિ વિષે વિન્નૂત ઇનામી નિગધ વગેરે મૂલ્યમા આવેન
હોવાથી આજા રહે છે કે જ્ઞાનપ્રજ્ઞના ઉપાસક આજાનહક સર્વને ઉપ
યોગી મદ પડશે

વકીલ ઓચિત ન્યાયવદ નક્કીવદ સોની જી એ એડુ એડુ ખી
પ્રમણે આ પુસ્તકના પ્રજ્ઞાવના વખવાના આરા નિમ નજીનો રીકાર કરા
પોતાનાં અનેકવિધે પ્રજ્ઞાઓમાથી અવકાશ મેળવી રમિક તેમજ વિદ્યા
જરી રીને સવજાએ લખી મોનવા મલ્ય તેઓ સાદ પનો ઉપદૂત છુ

પાટકાપર
તા ૫-૧-૨૪ ચુરવાર

}

માનજી હામજી ગાહ

પ્રસ્તાવના.

આવા એક પુસ્તક રૂપે અગત્ય થતા, ૬ વરસ ઉપર નાના નિમિષરૂપે સખાએસ લેખની વળી પ્રસ્તાવના શી ? અને તે પણ આર શામા લખવી ? તેવા સ્વાભાવિક રીતે ઉત્પન્ન થતા પ્રશ્નોના ઉત્તર જૈન પ્રજા સમક્ષ રજૂ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા જણાય છે અને તે નીચેના ઉલ્લેખમાથી મળી રહેશે.

આજથી શુભારે ૭ વરસ ઉપર શ્રી જ્ઞાનપત્યમીના ઉદ્ઘાપનનો પ્રમુખ પ્રાપ્ત થતા અને શક્તિ અનુસાર એના ઉડ વગેરે તૈયાર કરાવવાનું કહેવામા આવતા-ફરકોઈ તપના ઉદ્ઘાપનની જરૂરીયાત શાસ્ત્રસમત હોવાથી તે સમયમા કોઈ પણ ક્રિયામાર્ગ તરફ પણ સ્થિતિ કરાવતા બવળીર સજ્જનને વિરુદ્ધ પડવાનું કારણ હોઈ શકે નહિ પરંતુ તે ઉદ્ઘાપનનો વિધિ શુ ? હાલના દેશ-કાળને આ લક્ષી તે કેવીરીતે ઉજવવું જોઈએ ' વગેરે અનેક પ્રકારની વિચાર-પરપગ ઉદભવતા એવા નિશ્ચય ઉપર આવવાનું થયેલ કે " આધુનિક સમયમા જ્ઞાન પત્યમીનું ઉદ્ઘાપન કેવી રીતે થવું જોઈએ " એ વિષય ઉપર સાથી મારો નિબંધ લખી મોકલનાર જૈન બધુને રૂ. ૨૫) નું ધનામ આપવામા આવશે એ મતલબની જાહેર ખબર જૈન " પત્રમા તેમજ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ આદિ માસિકમા પ્રગટ કરાવવામા આવેલ પરંતુ તે જાહેરાતના પરિણામે ફક્ત જે જ નિબંધ લખાઈ આવત તે નિબંધ પૈકી તે નિમિષના લેખને રૂ. ૨૫) નું ધનામ આપવામા આવેલ. તે નિબંધ પુસ્તકરૂપે પ્રકટ કરવાનો પ્રસંગ તેના લેખકને પ્રાપ્ત થતાં તેની પ્રસ્તાવના લખવા માટે અને આમ ત્રણ કરવામા આ-આથી તેના પ્રેમપૂર્વકતા આમ ત્રણને માન આપી આ પ્રસ્તાવના લખવાનો પ્રસંગ હાય થકે હું

શ્રી ' જ્ઞાન પત્યમી ' નામનું પુસ્તક દેવનાગરી લાઘવિમાં શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા તરફથી અગત્ય થયેલ છે અને તેની બે આવૃત્તિઓ મદાર પડી ચૂકી છે મદર પુસ્તકમા શ્રી જ્ઞાનપત્યમી તપ-તપ કરવાનો વિધિ-જ્ઞાનાચાર-ને ઉપરનો જુદી જુદી કથાઓ-જ્ઞાનાદ્ય-જુદાજુદા આચાર્યોદ્દત શ્રી પત્ય જ્ઞાનની મૂળ-ચૈત્યવ દત-રાવન-રત્ન-અગ્રા-દેવદત્ત તથા ઉત્તમજ્ઞાનો

વિધિ વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવતો છે. પરંતુ તાત્કાલિક પરિવર્તન માગત વાચી જોવાથી જાણીએ કે તે ત ન નવીન હકિત ઉપરજ યોગ્યો ન હોવાથી તે સમસ્ત જૈન પ્રજામણુ તરફના ખસ આવકારને પાત્ર છે.

જો વિષયની રચના—ત ન રચના અને નીચે ચર્ચાની જૈન સમાજને હાલમાં ખાસ જરૂર છે તેવી ચર્ચાનો કે કે આખી—તરફના આ એક નાન કે ન પુસ્તકરૂપે પ્રગટ થતા નિબંધથી કરવામાં આવેલ છે તે જાણી દરેક સહૃદય જૈન બાળના હૃદયમાં આનંદની તાજાણી ઉદ્ભવશે અને મહત્ત્વ નિબંધમાં જોટલા ઉમળકાથી—જુરમાંથી, જોટલી ધાર્મિક સામગ્રીથી જોટલા ઉચ્ચ માણી અભિલાષોથી આખી ઉદ્ઘાપન પદ્ધતિમાં તદ્દન નવીન માર્ગે સચિત દેશકાર કરવાની જો જો કાર્ય સચનાઓ નનભાવે કરવામાં આવત છે તે તે સર્વની તેદનાજ ઉમળકાથી—જુરમાંથી તેદલીજ ધાર્મિક સામગ્રીથી અને ઉચ્ચમાની અભિલાષોથી છુટથી—નીડતાથી—રચના રોને હિંદોપોદ કરવામાં આવશે તેથી પૂરતા વિચાર રચાત વ સાથે ચર્ચા કરવામાં આવશે અને તેવી ચર્ચાના પરિણામે જો કે નિષ્ક્રયો ઉપર આવવાનું સુચિસિત જૈન સમાજને યોગ્ય માગે તે નિષ્ક્રયોને દગ્તાથી વળગી રહી તેનો ધોડે ધણ મગે પછી અમલ કરવાનો પ્રસંગ જૈન સમાજને પ્રાપ્ત થશે તો લેખકનો પ્રયામ—આ પ્રીતિ—મમ કષ્ટક અંગે મફત થશે.

લેખકે શ આતમાં જાત પચામીનું મહત્ત્વ સમજાવો જ્ઞાનપચમીના આરાધનથી જ્ઞાનાવરણીવર્તનો સ્વયં નેમજ આપેલ અને પરોક્ષના સુખની પ્રાપ્તિ ઉપાત છેવટ ઉપરોક્તર સાચત સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અને વિધનાથી તેથી વિપરીત સ્થિતિનો અનુભવ કરવો પડે છે, તે ઉપર શુદ્ધ મજરી અને વરદાના કથાનક યોજાતાં જાણમાં આપેલ છે અને તે પછીથી જ્ઞાનપચમીના ઉદ્ઘાપન મળકમાં તેજુ સુમાર ૭ વગ્ગ ઉપર આધુનિક સમયમાં જ્ઞાનપચમી માને નેવાજ ગીત કોમ મદાન તપના ઉજમલા હાલના દેશ—માજને અનુભવી તે કેવા ધોરણે થવા જોઈએ તે સળકમાં જો કે નવીન પ્રમણ પાડે છે તે ખાસ હાલના સુચિસિત વર્ગે વિચારપૂર્વક સક્ષમાં લેવાની જરૂર છે એટલું તો કમલ જ કરવું.

પણે કે તે વિચારે ટાઈ ધુગ ધન ધર્માચાર્યના કે કોઈ ઉપોદગજો મંગલતા વિદ્યામયન ધનિષ્ઠ આગેવાનના નથી પરંતુ તેટલાજ કાગજથી તેના તરફ ગાંધી રીતે દુનિયા થવું જોઈએ નહીં પણ તેમાં કદાચ ઉપયોગિતા-નવીનતા જણાતી હોય-તે આદરને પાત્ર જણાતા હોય, એક યા બીજી રીતે ચર્ચાને પાત્ર જણાતા હોય તો તેના તરફ તેટલાપુરતી માનની નજરથી જોવાની જરૂર છે તે વિચારેમા નવીનતા કરતાં તે નીડરતાથી સમાજ મનુષ્ય રજૂ કરવાપુરતી હોંનત અને અડગ ઉત્સાહ-વધારે સ્પષ્ટતાથી તેમાં પ્રગળી ગયેલ છે

હાલમાં ચાલુ બાબતુ નજર દીગ્ગજીએ તો જોનપુરી જણાતા અનેક મહોત્સવો મોટા શહેરોમાં ગવાગનવાર અનેક પ્રમોગોએ ઉજમણા-અકાઈ મહોત્સવો, પ્રતિષ્ઠામહોત્સવો-પદનીઆરોપણસમારો મોટા દાડ માથે પુષ્કળ દ્રવ્ય-અમ પૂર્વક ઉજવાતા જોઈએ છીએ ટાઈ ધાર્મિક વૃત્તિના આગેવાન-પૈમાપાત્ર મદરુદરથને ત્યાં પોતાના પુત્ર-પાત્રાદિને લખ પ્રસંગ હોય છે તો તેમાં પ્રમંગ સાથે આવા ઉદ્યાપન-અઠ્ઠાઈ મહોત્સવોના પ્રસંગો જોડી દો મવિશેષ આડબન અને ધામધૂમ કરવામાં આવે છે મોટા મોટા શહેરોમાં તો કોઈ કોઈ પ્રસંગે એક સાથે ત્રણ-ચાર રથજોએ અમાધાણુ ડાડમાડ અને મપૂર્ણ ભભકા માથે આવા ઉદ્યાપનો અને અઠ્ઠાઈ મહોત્સવો ચાલી લા હોય છે અને તેને અંગે ધનિક વર્ગમાં સ્વાભાવિક રીતે પ્રધાનપદ ભોગવતી નપદ્યા-દીગ્ગજ એટલા મોટા પ્રમાણમાં પ્રવર્તતી હોય છે કે પોતાની વાહવાહ કહેવરાવવા ખાતર બીજા અનેક બંધ અને મોદ્દાં આપોથી તેમજ ધનેકદીક લાડતની રગબેરગી ગોત્રણોથી આડબર્ણપ્રથ જોન પ્રગળે એટલી બધી આજી દેવામાં આવે છે કે તે મધી પ્રવૃત્તિ નેમની પણ ખરી ઉર્જાતિ-મગીન પ્રગતિના માર્ગ તરફ કે કે તત્ત્વ વધુ દિશામાં છે તેનો કદાચ પણ ખ્યાન લાગ્યે જ થતો જોવામાં આવે છે આના પ્રસંગોએ માનવૃત્તિ એટલી બધી તીવ્રપણે પોતાનો પ્રભાવ જમાવી નેલી હોય છે કે એકેડ ડોડ પાછળ દબારો ઝપીયા ખર્ચો નાખવામાં આન કે અને અમાધાણુ-સારે કીમતના ડોડ એટલે બીજા તમામ ઉપકરણો પણ નેટના પુતી વિશિષ્ટ કીમતના હોવા જોઈએ, એ

ધોગણે આવા લખનૂટ ખર્ચની કંઈ દદ રહેતી નથી અને પરિણામે તમામ
 વસ્તુઓ વધાર કીમતી-મૂલ્યવાન થવા જતા તેના ઉપર વધણીનો મોઢ
 પશુ એટલા બધો તીવ્રપણે વર્તતો જોવામા આવે છે કે તે કોઈ એન્ય
 સંસ્થા કે પાત્રને સમર્પણ થવાને બદલે ધરધણીના પેટી-પટારા કે
 તીલ્લેરીમાં સ્થાન મેળવે છે તેનો નોંધએ તેટલો છટથી ઉપયોગ થવાને
 બદલે તે ચોરાઈ જવાનો ભય વધતો જાય છે આ રીતે જાનની પૂજા
 કેવળ ઉપલક્ષ રીતે માલ દેખાવ રૂપે એવું સ્વરૂપ ધારણ કરી લેતી જોવામા
 આવે છે કે જાનના વાસ્તવિક સ્વરૂપની પૂજા તદ્દન વિસાર પડી જાય છે
 વળી આવા મોટા મોટા ઉજમણાને પૂરેપૂરા શોભાવવા માટે-વરધાડા
 -જમણવાર વજોરના પશુ તેવાજ મોટા ખર્ચો કરતા જોવામા આવે છે
 તમામ મોટા મોટા ચાહકોમા પ્રતિવર્ષ અને નાના ગામડામાં પશુ કેવ
 ચિત્ત કેવચિત્ત સંખ્યાબંધ પ્રસંગોએ ચતા આવા મોટા લાખો રૂપીયાના
 ધાર્મિક ખર્ચોના અરવાળા કોઇ વિદ્વાન જૈનચિંતકશાસ્ત્રીએ અર્થ
 શાસ્ત્રના દૃષ્ટિથી કદિપણ ગણી જોયા છે ખરા ! આવા ખર્ચોના આકાંક્ષો
 કોઇ વર્તમાન જૈન દર્શિદાસના શોખીન સંજ્ઞને આધુનિક અર્થશાસ્ત્રની
 દૃષ્ટિથી જ ન સમાજના સમુદાયિક લાભ ત કે નજર રાખી મનન પૂર્વક
 અભ્યાસ કર્યો છે ખરો ! આવા જન તેવાજ બીજા અનેક પ્રકારના ખર્ચો
 સામાન્ય રીતે જોડેસે દરજ્જે આપણા સમુદાયમા નુક વિચારો તરીકે
 કેટલી દદ સુધી પોતાનું જ જમાવી રહેલ હોય છે તેનો કંઈ ઉડો
 અભ્યાસ આપણામાના કોઇ સમસ્ત જૈન સંપ્રદાયના અભ્યાસી યુવકે કર્યો
 છે ખરો ! અને તેવો કંઈ અભ્યાસ કર્યો હોય તોપણ તે અભ્યાસને
 પરિણામે જરૂર ઉદ્ભવતા વિચારો પૂરતી સ્વતંત્રતાથી-નીઝરતાથી પ્રકટ
 કરવાની તેણે કદિપણ કીમત બતાવી છે ખરી !
 દીનગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે આપણો આખો સમુદાય એટલો
 બધો રૂં વિચારોને આધીન વર્તતો જોવામા આવે છે-પર પગથી ચાલ્યા
 આવતા પ્રવાહ બળમા બળ્યે અબળ્યે લણાતો જતો જોવામા આવે છે
 કે-ગતાનુગતિકો લાક એ યાચે બીજા કંઈ સારા-ઉમદા-વિશેષ
 productive વિચારો, પ્રસંગીય માર્ગો તરફ તેમનું લક્ષણ જણ
 નથી અને કેવચિત્ત એક પ્રમાણે બીજો વધારે પ્રમ કર્યા એન્ય રસ્તો સજી

આવે છે તો તે રસને પ્રવાણ કરવા તરફ બનભવા વિદ્વાન અને આગેવાન લેખાતા માણ્યોની પણ હીમત જણાતી નથી આપણા અગ્રગણ્ય લેખાતા સુશિક્ષિત જૈન બધુએ પણ-તેઓએ વિચાર મળ ઘણી સુદર રીતે કેળાવે હોય છે છતાં પણ કંઈ નીતિ-સગીત પદ્ધતિ કે માગ મદ્ય કરવા પુરતુ હીમત ને બળ મતાવી શકતા નથી આવા બંને પૂરતો અવકાશ મળે તે કારણથી જ આ પ્રયામ હાથ ધરવામાં આવેલ છે

હરકોઈ તપના ઉદાપનનો માગ સમજાવો નિષેધ કરવાનો અત્ર રવધને પણ આશય નથી અને તેવો આશય કોઈપણુ ભવભીરુ સંન્યાસને હોવો પણ ન જોઈએ પરતુ હાલમાં જે રીતિથી-જે ધોરણથી જે પ્રકારથી ઉજમણા થતા જોવામાં આવે છે તેમાં હાલના દેશ-કાળના ભાવો તરફ પૂરેપૂરું લક્ષ્ય આપીને તેમજ સમગ્ર જૈનપ્રજાજનની સામાજિક તેમજ આર્થિક સ્થિતિનો અવગત અભ્યાસ કરીને, જોઈએ-અગીત દેશકાર કરવાની ખાસ અનિવાર્ય જરૂર છે અને આવા ફેરફારને ચોક્કસ રીતે પ્રતિપાલન કરવા માટે-સ્થિતિચૂરત જૈન પ્રજાને ગળે ઉતારવા માટે પ્રત્યેક વિચારગીન કાર્યદક્ષ જૈન બધુએ નીડરતાથી બેઠકકપણે-સૂણું હીમતથી કામ કરી, બનાવવાની જરૂર છે Example is better than a precept એ ન્યાયે વિદ્વાન જૈન બધુએ-નરા પ્રકાશની ઝાંખી અનુભવતા જૈન ભાઈએ, મહાત્માજીના આ મર્મમાન્ય સાલવ અને નિખામસપણેથી કામ કરી મતાવવાના જમાનામાં, પોતાને ત્યાં જ તેવા કર્તુનાના યા મોટા ઉદાપનનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થતા, તત્કાલ નવીન માર્ગો, દર્શાવતીકરીને કામ કરવાની જરૂર છે પ્રત્યેક ધર્મનિષ્ઠ બધુએ હવે ખુલા હૃદયે કમળ કરવું જોઈએ કે આ ગાંધીયુગમાં, નવ્ય પરિણામ નીપજવતો ગાંધીમાજનો-આડબરનો-નાણદેખાવનો-ટાપડીપનો આજ કલાકનો, મોહકનાનો જમાનો હવે વહી ગયો છે, સમુદાયમાં પાનની સગીત વૃદ્ધિ થાય, સમસ્ત જૈનસમુદાય વિચારણ જૈન સાહિત્ય સેવા માટેના અનેકવિધ કાર્યકેન્દ્રોમાં રસ લેતો થાય, ખરેખર જ્ઞાન માર્ગની પરમ ભક્તિ નિમિત્તે આપણા પગમ વદનોય શાસ્ત્રમંદોએ નિરુપાર્થ બુદ્ધિથી યાપયમી જેના ખામ ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનપવની જે રીતે જે પ્રકારે

યોજના કરી છે તેવી યોજના જીવન કાલ ધમના સમક્ષરોમાં મળી આવતી નથી તેવી વિનયથી યોજનાનો મર્વાગે માર્યકતા મિદ્ધ થાય સુધિ વિચારના આગેવાન કાર્યવાહકોનો એપરવાર્શિયિતતાને તર્ક દાન કરેલા. માહિત્યસેવકે-આપણા યોજનાના જોન જાણ્યો આપણે સાપ્રદાયિક માહિત્યવિગ્તાગની યોજનાનું પરમ આદ્યપીય કાર્ય માં ઉપર મુકી અન્ય દિશામાં જોતાની કાર્ય સક્રિયતા પ્રવાહ થાત ત્યારે, તેમને આ તરફ નવી વારી મમરત દેશના એક મુખ્ય અંગનું આ પણું જોન મમ્રામના જાઓદારમર્મને વધારકિત વધારમિતિ તેઓ સપૂર્ણ રીતે ખીનાવે તે રીતે તેમને ઉત્તેજન મળે તવા વિધિવિધ અનેક આઓ યોજવાના જરૂર છે તો તે નિમિત્તે આપણા દલ પડીના જ્ઞાનના ઉદ્ઘાપનો, જ્ઞાનોત્સવો તત્ત્વ જુદાજુદા ધોરણે ચાવાના જરૂર છે

દ્રવ્યના પગલ સાથે માથે દિશતવાનું અને જ્ઞાનસપત કામ દક્ષ આગેવાનોએ નીકળતાથી બધા આવી નામ્સ કાર્યમાધક પ્રગતિકારક ઉત્તિ દશક લાઇન દેશના અને તે તાલુકા સગીન કામ કરી બતાવવાની જરૂર છે આપણે ઉજમણા અને ઉત્સવા પાછળ જો લાખો રૂપૈયા નિરૂપાક પછે Unproductiveley ખર્ચ નાખીએ છીએ તે તમામનો મુગ્ધપર મચાવ કરી-ચોચ મચવ કરી નેનો જાનોદારની અનેકવિધ સગીન યોજનાઓ પાછળ છૂટા હાથે ખર્ચ કરવાની જરૂર છે હજુપણ મોડ નથી હમે નો આપણે જમાનો મળેર એમણી લેવાની જરૂર છે અત્યંત દલ જનક અજાન દશામાં આપણા સમાજ ક્યાંમુઘી સમજ્યા કે જે તે નમજી શકાતું નથી. આપણામાં આ છે સગીન અને અનુપમ શિવરૂતિઓ વાતો ઉદાર પારિત્યવતો, ધણીજ મરતી બદલે તાલ નજરી કી મતે જોન સાર્વિકલો પુષ્કળ હટથી સવત્ર-જોન તેમજ જોને તો સમ્રાજોમાં પ્રચાર થાય તેવી ક્યા છે ઉચ્ચભાવપ્રેરક યોજનાઓ? આપણા જોન દર્શનના મહાન તરવોનો-મહત્ત્વના ઉપયોગી પ્રત્યેનો મારીકાથી વધાર અભ્યાસ કરી તેને હાથની તરીક પદ્ધતિએ આખી દુનિયાના વિદ્યાનુવચ સમક્ષ વિશેષ ઝચિકા રીતે મુકી સકે તવા ક્યા છે પ્રખર વક્રાઓ-જો નિપુણ લેખકો? તેમને પુટ આત ન અને ઉદાર

ઉત્તેજન આપી શકે તેવા કયા ? નીચી પ્રતિભાશાળી દીર્ઘદષ્ટિવાન ધન-
વાનો ? મહી-માડી એકાદ-એ સરથાના છટા છવાયા પ્રવાસથી અત્યેક
વિષયમા કુદકે અને જુસકે આગળ વધના આ જમાનામા કમરીતે ધારણા
મજબની સાધનાઓ સિદ્ધ થઈ શકે ? આ વિષયમા યાનોત્તર સાધક
જુદાજુદા દરેક માર્ગની યોગ્ય સમીક્ષા કરવાનું-છટથી વિવેચન કરવાનું આ
કઈ યોગ્ય સ્થળ નથી, તેમજ યોગ્ય પ્રમંથ નથી અને તેથી ફક્ત હવે
કઈક નવીન પદ્ધતિએ યાનોત્તરો થવાની જરૂર છે એ મતવનની ચચા
ઉપસ્થિત કરી આ પ્રસ્તાવનાદ્વારા સર્વે જૈન વિચારક બુદ્ધિઓને આ
વિષયમા પોતપોતાના સ્વતંત્ર વિચારો સપૂર્ણ છટથી પ્રદર્શિત કરવા માટે
સહકૃપતાથી આમંત્રણ કરવામાં આવે છે અને તે આમંત્રણને તેટલીજ સહ-
કૃપતાથી ઝીલી લેવામા આવશે તો લેખક પોતાનો પ્રયાસ કષ્ટક અરો સફળ
થયેલો માનશે કે બુદ્ધના

મવત ૧૯૮૦ ના દાસ્તુન
શુકલ પૂર્ણિમા
સાદરા-મહીકાકા

} ન્યાલચ દ લક્ષ્મીચ દ સોની,
બી એ એલ્ એલ્ બી વડીલ

અનુક્રમણિકા

રિપય	પૃષ્ઠ
જ્ઞાન પંચમીનું મહત્ત્વ	૧
વરદત્ત અને યુલુમ જરીના કથાનક	૪
પંચમી તપના પ્રકાર	૧૧
ઉદ્યાપનની આવશ્યકતા	૧૧
ઉદ્યાપનમાં શ્રુક્ષાતી વસ્તુઓના નામ	૧૨
ઉદ્યાપન પદ્ધતિ વિષે વિસ્તૃત ઇનામી નિબંધ	૧૪

,

1

જ્ઞાનપંચમીનું મહત્વ .

નપચમી એ શબ્દ જ્ઞાન અને પચમી એ એ શબ્દો એકત્ર કરવાથી થયેલ છે અને તે જૈનસ માજનુ પુરાતન કાળનુ રૂઢ થયેલુ એક પર્વ વિશેષ છે તેની ઉત્પત્તિ ક્યારે, ક્યા સ યોગોમા અને કોણે જી તે વિષે ઐતિહાસિક પ્રમાણ મળતા નથી, છતાં આ પર્વ ઘણુ પ્રાચીન છે એમ કહેવામા તો અનેક પ્રમાણો અસ્તિત્વ ધરાવે છે

પ્રાચીનમા પ્રાચીન કાળથી શરૂ કરીને છેક આજપર્ય તના જૈનાચાર્યોએ જ્ઞાનપચમી અન્તર્ગત જ્ઞાન શબ્દનુ મહત્વ* કોઈ પણ પ્રકરના મતસેહ વગરજ એક સરખી રીતે વર્ણવ્યુ છે, તેમણે રચેલા જ્ઞાનની મહત્તા દર્શાવનાગ અષ્ટકો, ચૈત્યવ દનો,

* આ મહત્વનુ ખામ કારણ તો એ છે કે આત્માના લક્ષણોમા 'જ્ઞાન' પ્રથમ પદ ધરાવે છે, બુદ્ધિ નીચેની ગાથા —

નાણ ચ દસણ ચેવ, ચરિત્ત ચ તવો તહા ।

વીરિઅ ઉવઓગો અ, ઇય જીવસ્સ લક્કણ ॥

નવતત્ત્વ ગા પ મી

આ 'જ્ઞાન' શુભવર્ડેજ આ જીવ ચેતન ગણાયતો છે, તે લક્ષણ અથવા શુભને પ્રકટ કરવા માટે વધુ પ્રયાસ કરવાની જરૂર હોઈ તેની ઉપાસના મટે આ યોજના ઘણી લિપ્ત છે ખામ કરીને પચમી તિથિ-પામ-મની પસંદગી પણ સંદેહજ નહાય છે, મુખ્યત્વે જ્ઞાનના પાય પ્રકાર છે

સ્તવનો, સર્જાયો, સ્તુતિઓ અને પૂજાઓજ ઉપલી વાતને પૂરવાર કરો આપના હોવાથી તેની સિદ્ધિ કંવાનો ખાસ યત્ન કરવો આ અસ્થાનેજ છે

એ અષ્ટકો, સ્તવનો, ચૈત્યવદનો, સ્તુતિઓ, સર્જાયો અને પૂજાઓ વગેરે છપાયેલા અથડપે મળે છે, લાવનગરની જૈનધર્મ પ્રસારકસભાએ વિ. સ. ૧૯૬૯-૭૦ માં 'જ્ઞાનપથમી' નામનું વિસ્તૃતપુસ્તક જે આવૃત્તિરૂપે પ્રકટ કરેલ છે તેમ જ્ઞાનપથમી સબધી ઉપલી સર્વ બાબતો તે એક પુસ્તકમાજ મળે છે તેમ છતાં આ પુસ્તક પ્રકટ કરવાનો હેતુ તો એ છે કે 'હાલમાં જ્ઞાનપથમીનું ઉદ્ધાપન ગીરીતે કરવું જોઈએ' એ વિષય પર આ લેખકે એક ઈનામી નિબંધ* લગભગ છ વર્ષ પૂર્વે લખ્યો હતો, તે જ્ઞાનપથમીની ઉદ્ધાપન પદ્ધતિના મથાળા નીચે આ પુસ્તકના અન્તભાગમાં પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે

વાચકવર્ગને આ નિબંધ વાચના અગાઉ એક સૂચના કર

મનિચાન, મુતચાન અવધિચાન, મન પપવચાન અને કેવલચાન આમ હોવાથી જ્ઞાનપૂજા માટે પાસમને વધુ યોગ્ય ગણેલી છે

જ્ઞાનના મહત્ત્વ નાટે આચાર્યો શુ કહે છે તે વાનો —

નહિ જાનેન સદૃશ પવિત્રમિદ વિચને

પદ્મ નાથ તઓ દયા

ઝતે જ્ઞાનાન મુક્તિ

જ્ઞાનમેવ પર વલમ્

* આ નિબંધ માટે જોધાનિવામી પક્ષ ધધાર્યો જ્ઞાનમાં સા ગ (મહોકાંઠા) ખાતે રહેલા શ્રી ન્યાનચંદ લક્ષ્મીચંદ સોની બી. એ એન્ડ એન્. બી. એ દરીદ્રાઈમાં સાથી પહેલે નગરે આવનાર વક્તિને રૂ. ૨૫-૦-૦ ઈનામ તરીકે આપવાના જાહેર કર્યા હતા તે ઇલામ આ પુસ્તકના લેખકને મળ્યું હતું

પ્રકાશક

વાની છે અને તે એ છે કે આ નિબંધ જ્ઞાનપથગીના તપથી અથવા ઉદ્યાપનથી વિમુખ થવા માટે તો નથીજ, અને તે હકીકત કોઈપણ વિચારક તટસ્થ દ્રષ્ટિએ વાચશે અને વિચારશે તે તેને સમજાયા વગર રહેશે નહિ

આ નિબંધ સ્વતંત્ર રીતે લખાયેલો હોઈ તેમા જ્ઞાનપથગી તપ કરવાનો ખરો ઉદ્દેશ વ્યક્ત કરવામા આવ્યો છે, તે ઉપરાંત તપ કર્યા પછી હાલમા જુની પદ્ધતિએ કરવામા આવતું ઉદ્યાપન કાર્ય પણ સમયાનુકૂલરીતે ઉપાડી લેવાનું સૂચનું છે

એ વાત પણ કર્મના નિયમને સર્વથા અનુકૂળજ પ્રવર્તે છે કે " જે વસ્તુની કે કાર્યની અવજા કરી હોય કેવા હુરપયોગ હોય, તે વસ્તુ કેવા તે કાર્ય તેના કરનારને સિદ્ધ થતા નથી" કર્મના આ અચલ નિયમાનુસાર ' જ્ઞાન ' શુભની અવજા કરવાના કાર્યની શિક્ષારૂપે વરહત્ત અને ગુણુમ જગી નામના યાત્રી પૂર્વે તેમના ભવમા જ્ઞાનશુભથી વચિત રહેલા હતા તેનું સક્ષિત અને સચુક્ત કથાનક પણ આ પુસ્તકમા આપવામા આવેલું છે

ઉક્ત કથાનક વાંચીને તેમથી નીકળતો સાર લક્ષમા લેવાય અને જ્ઞાનના હુરપયોગથી સદ તર દૂર રહેવાનો જે વિવેક રખાય, જ્ઞાનશુભ ખીલવનારા વિવિધ પ્રકારના ધાર્મિક, નૈતિક, સામાજિક અને અન્ય વિષયના પુસ્તકો વચાવ, વિચારાય અને આચરણમા મૂકાય તોજ જ્ઞાનપૂજનનું રહસ્ય જરાજર સમજાયુ ગણાય

આ પ્રમાણે જ્ઞાનપથગીપર્વનું મહત્ત્વ સંક્ષેપમા મૂકવાનો અહિં યત્ન કર્યો છે, ખાસ કરીને જ્ઞાનપથગીપર્વનું રહસ્ય સમજવા અને તેની ઉદ્યાપનપદ્ધતિમા સમયાનુસાર ફેરફાર કરવાની વિનંતિ લેખક જે નિબંધદ્વારા કરે છે તે તરફ સમાજના નેતાઓનું ખાસ લક્ષ જે ચવામા આવે છે

વરહત્ત અને ગુણમજ્જી

(૧)

બુદ્ધીપના ભરતચેત્રમા પદ્મપુર નામનું નગર હતું, તે ઋદ્ધિ-સિદ્ધિથી ભરપુર હતું, તે નગરમા અનિલસેન નામે ગણત ગણ્ય કરતો હતો, પ્રજાપ્રિય થાળને છાજતા સર્વ ગુણો તેનામા વિદ્યમાન હતા, તેને યશોમતી નામે રાણી હતી, તેને વરહત્ત નામે એક કુમાર હતો, તે બ્યારે આઠેક વર્ષનો થયો ત્યારે તેના પિતાએ તેને ગાળામા અભ્યાસ અર્થે મોકલ્યો. ત્યાં શિક્ષક તેને શીખવવાને સખત પરિશ્રમ લે, છતાં તે એક આક્રંડો પણ શીખીને ઘેર આવતો નહિ, એટલુંજ નહિ પણ શાળામા અભ્યાસ કરવા આવતા અન્ય વિદ્યાર્થીઓને પણ અભ્યાસથી વિમુખ રાખવાને ચક્રતો નહિ, આ સ્થિતિમા વરહત્ત માટે પહેલી, બીજી કે ત્રીજી ચોથી ચોપડી લાવવાની તો આશાજ શી રીતે રાખી શકાય ? જો કે ભણી શકતો નથી, પણ ક્રમે ક્રમે તે જેમ જેમ યોગ્ય વયનો થતો જાય છે તેમ તેમ તેનો દેહ ડોઢ રોગથી જોત જોતામા વ્યાપ થતો જાય છે તેનો રોગ દૂર કરવા રાજાએ અનેકવિધ ઉપાયો કરી જોયા છતાં તેથી કશો ફાયદો ન થતાં તેવાને તેવાજ દેહ રહેલો છે

(૨)

લગભગ આ અરસામા તેજ ગહેરમા સિદ્ધહાસ નામનો એક ક્રોડાધિપતિ જુહસ્થ રહેતો હતો, તેને કર્પૂરતિલકા નામે

શીલવતી ગૃહિણી હતી, તેને શુભમજરી નામે એક પુત્રી હતી, તે બાળવયથી જ મૂંગી હતી, જો કે કમે કમે જેમ જેમ તે યોગ્ય વયમા આવતી જાય છે તેમ તેમ રૂપ ગુણ કલામા શ્રેષ્ઠતા સંપાદન કરતી જાય છે, પણ તે મૂંગી હોવાથી તેને કોઈના વિચાર સરખો પણ કોઈ પોતાના મનમા લાવતું નથી. તેથી તેના માતાપિતા ખેડ ધારણ કરવા લાગ્યા.

ઉક્ત નગરમા જૂદા જૂદા બંને ઉચ્ચ કુટુંબમા લગભગ એક સરખે સમયે આ પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થવા પામી હતી.

(૩)

“ આ અરસામા મહાજાની અને મહાત્યાગી વિનયસેન સૂરિ ઉદ્યાનમા પધાર્યા છે ” એવી વધામણી વનપાલક જેવો રાજા અન્નિતસેનને આપે છે તેનો તે ચતુરગી સેના સજીને મહારાજશ્રીના વહનાર્યો જાય છે અને તે ઉદ્યાનમા નગરજનો સહિત ગળા પણ તક્ષીનપણે ધર્મદેશના સાલણે છે —

હે સવ્યજનો !

“ જ્ઞાનની અવશ્ય કરવાથી મનુષ્યો મૂર્ખ, પરાધીન, રાગી, દુઃખી અને દીન થાય છે સસારમા સારરૂપ જો ઠઈ હોય તો તે જ્ઞાન છે તેનો સદુપયોગ પગમસુખનું કારણ છે, જ્ઞાન વિના પ્રાણીઓ વાસ્તવિક તત્ત્વ જાણવા સમર્થ થતા નથી ”

સિંહદાસ શેઠે વિનયપૂર્વક પૂછ્યું—મહારાજ ! મારી પુત્રી શુભમજરી કયા કર્મને લીધે મૂંગી થયેલ છે તે જણાવવા કૃપા કરશો ?

(૪)

સિંહદાસશેઠની જિજ્ઞાસા જાણી મહારાજ તે કન્યાના પૂર્વજન્મનું વૃત્તાંત કહી સંભળાવે છે —

ધાતકીખડના ભરતમેત્રમા જેટકપુર નામનું એક નગર હતું, તેમા જિનદેવ નામે વ્યાપારી રહેતો હતો, તેની સ્ત્રી સુદરી નામે હતી તેને સતાનમાં પાંચ પુત્રો અને ચાર પુત્રીઓ હતાં તેણે પોતાના પુત્રોને શિક્ષાશુર પાસે ભણવા સારૂ મોકલ્યા, પરંતુ તેઓ બીલકુલ ભણતા નહિ અને શાગનો બધો વખત રમત ગમતમા પસાર કરતા, ત્યારે કોઈ કોઈ વખત ને શિક્ષક તેમને શિક્ષા કરતો તો તેઓ તે વાત પોતાની માને કહી દેતા “જેવા માતૃપિતાના સસ્કારો હોય તેવાજ સસ્કારોનું પ્રતિબિંબ તેમનું બાળક હોય છે” એજ નિયમાનુસાર માતાની સસ્કારહીનતાને લીધે પુત્રોને તે અયોગ્ય શીખામણુ દેતી અને કહેતી કે “ન્યારે શિક્ષક તેડવા સારૂ આવે ત્યારે તેને બરાબર ખાકે ચખાડજે-એવો તો માર મારજે કે તે તમને તેડવાજ આવતો બૂલી ભય, તમારા ભણતરના સાધનો-ખડીયા, પાટી, લેખણ, વગેરે શામાટે રાખે છે ? તે જેવા ઘરમા નવા આવે તેવા જ તેને બાળી નાખજે આવી આવી અનેક ખોટી શીખામણો આપતી, તેથી આખરે તેઓ ન્યારે અજ્ઞાનજ રહ્યા, ત્યારે તેમની અયોગ્યતા જોઈ તેમને કોઈ કન્યા આપવા લલચાતુ નહિ

(૫)

એક દિવસ થોડે પોતાની સીને કહ્યું કે = છાકરાએને દિવસે દિવસે હઠીલા અને કુમચ્કારી તેજ બનાવ્યા છે ”

ત્યારે તેની સ્ત્રી તાડુકીને સામે બોલવા લાગી —

“ એમા હુ શુ કહું ? જેવા બાપ હોય તેવા બેટા હોય અને મા હોય તેવી દીકરીઓ હોય છે એ સર્વ કોઈ જાણે ન્યારે ત્યારે આમ અનેજ શુ કીધા કરે છે ? ”

ત્યારે તેના પતિએ શુસ્સે યઈને કહ્યું —“ પાપિણી ! તુ સામે શુ બેઠે છે ? પતિ સામે બેઠતા તને લગ્ન કેમ આવતી નથી ” ?

ત્યારે સ્ત્રીએ વધારે શુસ્સે યઈ કહ્યું —“ મને ચેના પાપી ઠહો છે, તમારો બાપ પાપી ”

પોતાની સ્ત્રીના તેવા વચન સાંભળી તે વધુ શુસ્સે થયો અને તેની સ્ત્રીને ખબ માગી અને પરિણામે તે મરણ પામી

જ્ઞાનની અવજ્ઞા કરવાના કારણે તે સ્ત્રી આજે તાડી મૂળી પુત્રી પછે ઉત્પન્ન થયેલી છે

ઉપર પ્રમાણે પોતાનું પૂર્વવૃત્તાત સદ્ગુરૂના મુખથી સાંભળતા શુભમજરીને મૂર્છાજ આવી ગઈ અને તે ઉદ્ગાર કાઢવા લાગી કે “ ખરેખર ! જ્ઞાનરૂપ સૂર્ય જ સાચો છે ” એ પ્રમાણે મસ્તક નમાવી જ્ઞાનની મથ સા કળવા લાગી

(૬)

શુભમજરીનું વૃત્તાત પૂરૂ થઈ ગયા પછી અજિતસેન રાજા પણ વિનય ભાવે મહારાજને પૂછે છે કે હે મહારાજ ! મારા પુત્ર વરદત્ત કુમારનો દેહ ઝેલરોગથી શી રીતે શ્રન્ત થયો છે, તથા તેને પણ કેમ જ્ઞાન ઉદય આવતું નહિ હોય ? તે કૃપા કરી કહેશો ?

મહારાજ તેનો રોગ દૂર થવાનો તેમજ તેને જ્ઞાન ઉદય આવવાનો અમોઘ ઉપાય જ્ઞાનની આરાધનાજ છે એમ કહી તેનું પણ પૂર્વજન્મનું વૃત્તાત કહી સંભળાવે છે —

આ સરતક્ષેત્રમા સિંહપુર નામનું નગર હતું, ત્યાં વસુ નામનો વ્યાપારી રહેતો હતો, તેને ‘ વસુદેવ ’ અને ‘ વસુસાર ’

નામના બે પુત્રો હતા. તેઓ એક વખત વનમાં રમત-ગમત કરવા માટે જઈ ચડ્યા. તેવામાં ત્યાં તેમના સફાઈએ સફ શરનો યોગ થયો અને તેમના ઉપદેશથી વૈરાગ્ય પામી ભોગો ત્યજી ધર્મમાર્ગે ચાલનારા થયા.

બન્નેએ એકજ શુર સમક્ષ સાથે દીક્ષા લીધી હોવા છતાં જ્ઞાનવાન્ હોવાથી નાનો ભાઈ મોટી પકડી પાડ્યો અને પાંચસે સાધુને સારણા, વારણા પણ દેતો એક વખત સચારાપોરસી ભણાવી રહ્યાપછી દુર્ભાગ્યયોગે તેને વિચાર થયો કે “આ સાધુઓ ભારી પાસે વાચના લે છે અને મને કેટલો બધો કટાણો આપે છે ! ખરેખર ! તેઓ ભારી ઉંધમાં ખલહ પહોંચાડે છે ’ એમ વિચારી શુસ્સે થયો અને તેને જ્ઞાનપર ઉતાર્યો, આ રીતે પોતાના જ્ઞાનની અવજા-આજ્ઞાતના કસ્વાથી એમ પણ વિચારવા લાગ્યો કે “જ્યારે આટલો બધો મેં અભ્યાસ કર્યો ત્યારે મને આટલો બધો સતાપ થાય છે ને ? મારો મોટો ભાઈ અભણ જેવો ■ તેથી તે કેવા જોજન, નિદ્રા અને નિવૃત્તિ સુખપૂર્વક લઈ રહ્યો છે ! ” આમ વિચાર્યા પછી તેણે બાર દિવસ પર્યંત કોઈને વાચના આપી નહિ, અને જ્ઞાનની અવજા રૂપ અશુભ ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં જ આમુખ્ય પુર કરી તેજ આ વરહરા તારા પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો છે સાધુ અવસ્થામાં જ્ઞાનની અવજા કરવાના કારણે તે આ ભવમાં મૂઢ, જઠ અને કોદરેણી થયો છે, વરહરાકુમારને પણ સફશરના સુખથી પોતાનું પૂર્વ જન્મનું વૃત્તાત સાક્ષીની ખતિસ્મરણ થઈ આવ્યું, એટલે તે પોતાનો પૂર્વભવ ચિત્રવત્ જોવા લાગ્યો, અને શુરને નમસ્કાર પૂર્વક કહેવા લાગ્યો કે “હે સફશર ! ધન્ય છે તે જ્ઞાનને ! કે જે જગતમાં દીપક સમાન છે, જે શુભ અને દુર્ગુણ યથાર્થ બતાવી આપે છે, ” હે સફશર ! કૃપા કરી કહેયો કે જો જ્ઞાન મને શીરીતે

આવડે ? ત્યારે ગુરુજી કહ્યું કે “ તાપથી જેમ ટાઢ નાશી જાય છે, તેમ જ્ઞાનપંથમીનો તપ કરવાથી અજ્ઞાન નાશી જાય છે ” સદ્ ગુરુના વચનરૂપ અમૃતરસનું પાન કરીને વરદત્ત અને ગુણ-મજરી બન્ને જ્ઞાનપંથમીનું તપ વિધિવત્ આરાધના લાગ્યા અને પરિણામે તેમના આતર-ગાદી રોગ નાશ પામ્યા વરદત્ત ક્રમશઃ અનેક સ્વયંવર ઠંડ્યાઓ પરણ્યો અને રાજાએ પોતાની પાટપર તેને સ્થાપી પોતે રાજર્ષિ થયો હવે સૂર્યસમાન પ્રતાપી અને ચંદ્રસમાન કાતિમાન વરદત્તરાજ રાજ્યવૈભવ અને સ્ત્રીઓના અખંડ સુખલોગો લોગવે છે અને પ્રતિવર્ષ જ્ઞાન પંથમીનું આરાધન કરે છે, લોગો લોગવાઈ રહ્યા પછી સયમનો અગીકાર કર્યો અને વિજયવત્ વિમાન દેવલોકમા ગયા ત્યાંથી વરદત્તનો જીવ જ ખુદીપના વિદેહ ક્ષેત્રમા પુઠરિકિણી નગરીમા અમરસેન રાજાની રાણી ગુણવતીની કુક્ષિએ શૂરસેન નામે ઉત્પન્ન થયો, યુવાવસ્થા પામતા સો ઠંડ્યાઓ પરણ્યો, પિતા તેને રાજ્ય બળાવી સ્વર્ગવાસ પામ્યા, એક વખતે તે નગરીની સમીપમા સીમ ધરસ્વામી સમોસર્યા તે વાત સાંભળીને શૂરસેન રાજા ત્યાં ગયા, અને તેમણે વિધિપૂર્વક ભગવાનને વાદીને દેશના સાંભળી, દેશનામા ભગવાને કહ્યું કે —“ હે ભવ્ય પ્રાણીઓ ! સૌભાગ્યપંથમી એટલે જ્ઞાનપંથમીનું તપ વરદત્તની જેમ કરવું ” તે સાંભળી શૂરસેન રાજાએ પૂછ્યું કે હે ભગવન્ ! આપે જેની પ્રશસા કરી તે વરદત્ત કોણ હતો ? ત્યારે ભગવાને તે વિષેનું વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યું, તે સાંભળી રાજા ખુશી થયો, અને ત્યારપછી તે ભવમા પણ તેણે પોતાના પ્રજાજનો સાથે જ્ઞાન પંથમી મતનો અગીકાર કર્યો, તેણે દશ હજાર વર્ષ સુધી રાજ્યનું પ્રતિપાદન કરી પોતાના પુત્રને રાજ્ય સોંપી સીમ ધરસ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી, રાજર્ષિ એક હજાર વર્ષ સુધી વિધિપૂર્વક ચારિત્ર પાળી દેવજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મોક્ષે ગયા

શુભ્રમજરીનો જીવ વિજયત વિમાનથી જળુદ્રીપત્ન મહા વિદેહ ક્ષેત્રમા રમણી નામના વિજયમા અમરસિંહ રાજાની રાણી અમરવતીના ગર્ભમા પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો, તેનું નામ સુગ્રીવ પાડયું, તે વીસ વર્ષનો થયો ત્યારે તેને રાજ્ય સોંપી તેના પિતાએ દીક્ષા લીધી, સુગ્રીવરાજાએ ઘણી રાજકન્યાઓનું પાણી ગ્રહણ કર્યું તેને ઘણા પુત્રો થયા, તેણે પણ પુત્રને રાજ્ય સોંપી દીક્ષા લીધી ચારિત્ર પાળી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને દેશના દેવી વખતે સર્વજ્ઞ પોતાનું ચરિત્ર કહેવા લાગ્યા આ પ્રમાણે ઘણા વર્ષ ચારિત્ર પાળી મોક્ષે ગયા

સાર—વરહત્ત અને શુભ્રમજરીના જીવન પ્રસંગો વાચતા વાચકોને જણાયું હશે કે જ્ઞાનની અવજ્ઞા કરવાથી ખરેખર જ્ઞાનના મધુરા ફળથી વિમુખ રહેવું પડે છે, દરેક માતા અને પિતાનો ધર્મ છે કે પાતે સારું સંસ્કારી જીવન ગુજારી પોતાના બાળકોને પણ હમેશા સંસ્કારી વિચારોનું પોષણ આપતા રહેવું જોઈએ કે જેથી તેઓ પોતાનું જીવન સફળ બનાવી શકે

માબ પોએ પોતાના બાળકોને જ્ઞાનના પ્રદર્શન, જ્ઞાન મેળવવાના પ્રસંગો, અને જ્ઞાનના સાધનો મેળવી આપવા તત્પર રહેવું જોઈએ તેમને જ્ઞાની પુરુષોના અવાર નવાર સમાગમમા લાવવા જોઈએ, કે જેથી તેમના જીવનમા કુસંસ્કારોનો લેશમાત્ર પણ પ્રવેશ થવા પામે નહિ

પોતાના બાળકો કેઈપણ પ્રકારના પ્રશ્ના કરે તો તેમના બનતા ખુલાસાઓ ડરી હરહમેશ તેમની જિજ્ઞાસાવૃત્તિને સંત્યજ કરવું જોઈએ, તેથી સીધી તેમજ આડકતરી રીતે તેમના જ્ઞાનમા વધારો જ થાય છે કુમિત્રોના સહવાસથી અને બાળકો પ્રતિ માબાપોની બેદરકારીથી આજે બાળકોનો મોટો ભાગ

કુસરકારી વાતાવરણમાં ઉછરી રહ્યો છે મા-બાપો પોતાના બાળ કોના જીવન મુદારવાની ફરજ બજાવવા તત્પર થયે ?

પચમી તપના ત્રણ પ્રકાર.

(૧)લઘુપચમી (૨)મધ્યમપચમી અને (૩)ઉત્કૃષ્ટપચમી.

લઘુપચમી-પોષ અને ચૈત્રમાસ સિવાય વર્ષના દરેક માસની શુકલ અને કૃષ્ણ બન્ને પક્ષની પચમીએ ઉપવાસ કરવામાં આવે એમ એક વર્ષ મા પચ્ચીસ ઉપવાસ થાય તેને “ લઘુ-પચમીતપ ” કહે છે

મધ્યમ પચમી-માગશર, માઘ, ફાલ્ગુન, વૈશાખ, જેઠ અને અશાઠ આ છ માસમાંથી કોઈ પણ માસની શુકલ પચમીથી શરૂ કરી શકાય, અને શરૂ કર્યા પછી પાચ વર્ષ અને પાચ માસ પર્યંત દરેક શુકલ પચમીએ ઉપવાસ કરવામાં આવતા સર્વ મળીને પાસઠ ઉપવાસ થાય છે તેને “ મધ્યમ પચમી તપ ” કહે છે હાલમાં આ તપજ પ્રાય વિશેષતઃ કરાય છે

ઉત્કૃષ્ટ પચમી-યાવન્તિવિતપર્યંત દરેક માસની શુકલ પચમીએ ઉપવાસ કરવામાં આવે તેને “ ઉત્કૃષ્ટ પચમીતપ ” કહે છે

તપના ઉદ્યાપનની આવશ્યકતા

સામાન્ય રીતે કોઈપણ મોટું તપ પૂર્ણ થયા પછી તેનું ઉદ્યાપન (ઉજમણ) કરવાનું પ્રવચન મારોહ્દાગ વગેરે ગ્રંથોમાં કહ્યું છે તેમજ પદ્મવિનય અને વીગવિજય મહારાજે પણ અનુક્રમે નવપદની અને ચોસઠ પ્રકારી પૂજામાં તેની આવશ્યકતાનો ઉલ્લેખ કરેલો છે

ઉધાપન નિમિત્તે મૂકવાની વસ્તુઓ.

ગાનના ઉપકરણો	દર્શનના ઉપકરણો	ચારિત્રના ઉપકરણો
પુસ્તક સંખ્યાવા કે અખ્યાવા	સિદ્ધચક્ર	ઓધા
કવણી	અષ્ટમ ગણિક	મુદ્રપતિ
સાપડા	સિદ્ધાસન	નોલપદ
સાપડી	બાળોકનુ ત્રિકે	કપડા
લેખણ	કગર	કાગળી [ખભાની]
છરી	ચરણ	કાળગી [ઓઢવાની]
કાતર	અનનિક [રપાનુ]	ઝોળી
કાગળ [પુસ્તક માટે]	ચામર	પછા
કાગળી [નવકાર વાળી માટે]	થાળ	કટાસણ
ખડીયા	ગાળી	કાડા
પાટી	ખૂમચા	પાત્રાની જોડ
ચાળખા	વાટકા	તરપણી
કાગળ	ચાટકી	ચેતના
કાંબી	કગર	સોદ
સ્લેટ	ટગડી	નાની સુપડી
ચેન્સીલ	કુલ જાળડી	નાની પાટલી
પાઈ	ધપધાણ	નાની ચરવણા
પાટલીઓ	આરતિ	કાસણ
રમાલ [પુસ્તક માટે]	મગજદીવે	સ્થાપનાચાર્મ
	કાગળ [કિશર માટે]	મુદ્રપતિઓ
	વાસકેપી [ધૂપમાટે]	ગુચ્છ
	દીવી	વાવટા [વાસકેપના]
	કકાવટી	ઘેરા [કઘેરા માટે]
	શાનસ.	

દર્શનના ઉપકરણો

ગાળાકુડા	સિદ્ધચક્રનાગદ્વાઓ	વાચિત્ર
નાનીકુડી	પાટલણા	પૂજનના વસ્ત્રો [પુરુષો માટે
આચમની	અંગદુણા	સ્ત્રીઓ માટે]
અમચા	વાળાકુચી	કામળા
ચાળી	ઝોરસીયા	તોરણ [ગભારામાટે]
હાડા	મુખડના કટકા	મુકુટ, કુંડલ, પાણુમધ,
બોધડા	કેશગન્ધરાસના પડીકા	[કડવી, સાંકળા
મટ	કડાસણ	કદોરા, ખીન્નેરા, કઠો,
ઝાલર	ઝોરપીછી	હાર અને કવચી
મટડી	પૂજણી	ચક્ષુ, તિલક, ચાંદસો
બાળેડી	રક્તમી સાવરણી	સોના-ચાંદીના વસ્ત્ર
પાટના	નરધા અથવા મુદ્રા	હી મલોકના પડીકા-આદત
દર્પણ	કામી નેત્ર	

આ ઉપરાંત જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણેના મિશ્ર ઉપકરણો તથા શ્રાવકના તેર ઉપકરણો પણ હોય છે પરંતુ તે અહિં જણાવ્યા નથી.

જ્ઞાનપ્રથમીના ઉજ્જમણામાં ઉપરના ઉપકરણો મૂકવાની શાસ્ત્રાજ્ઞાનો લેખક સંપૂર્ણતઃ સ્વીકાર કરે છે પરંતુ આજે ભડારોમાં સડતા અપ્રસિદ્ધ જૈનસાહિત્ય તરફ નજર કરતાં ઉપલા ઉપકરણો નિમિત્તે કરાતા વિત્ત-વ્યયને વિવેક પુરસ્કર છે એમ તે માનતો નથીજ પરંતુ ઉપકરણો નિમિત્તે થતા વ્યયને સાહિત્યનું સંશોધન કળાવી છપાવવા પાછળ કવવાની જરૂરીયાત સ્વીકારે છે.

જ્ઞાનપંથમી તપની ઉદ્ધાપન પદ્ધતિ *

જ્ઞાનક્રિયામ્યા મોક્ષ એ મહાન સૂત્રના અર્થ સુજળ પ્રાણી માત્ર જ્ઞાન અને ક્રિયાવટ કર્મથી મુક્ત થઈ શકે છે મુક્તિરૂપ ઉચ્ચપદ પ્રાપ્ત કરવાને જે (જ્ઞાન અને ક્રિયારૂપ) ચક્રદ્વયના એક ચક્રરૂપે 'જ્ઞાન' શબ્દ યોજવામા આવેલો છે તે સમ્યક્ જ્ઞાન સૂચક 'જ્ઞાન શબ્દ' છે અને જે 'પંથમી તિથિ' એ જ્ઞાનારાધન કરવાનું જ્ઞાની પુરૂષોએ કરમાવ્યું છે તે પંથમી શબ્દથી પાંચમતિથિ સમજવાની છે

જ્ઞાનપંથમીના આરાધનના સ બધમા લીનસ પ્રહાયાન્તર્ગત વરદક્ષ અને ગુણુમ જગીના કથાનક સુપ્રસિદ્ધ છે । જ્ઞાનપંથ મીનું આરાધન એટલે જ્ઞાનનું પૂજન કરવું, જ્ઞાનનો ઉત્સવ કરવો, વાસ્તવિક રીતે વિચારી જોતા જણાય છે કે "જ્ઞાનપૂજન કિંવા જ્ઞાનોત્સવ એ આજકાલનું આપણું કર્તવ્ય છે અને પ્રાચીન સમયમા તે નહોતું" એમ કહી નથી 'જ્ઞાન' એ આત્માના અનેક ગુણોમાનો અશગણ્ય ગુણ હોવાથી તેની પૂજા અનાદિકા

* સદૃઢ નિયમ જો કે ખાસ કરીને જ્ઞાનપંથમી તપની ઉદ્ધાપન પદ્ધતિ વિષે લખવામા આવેલો હતો છતાં તેમાં ઉદ્ધાપનપદ્ધતિ વિષે માત્ર વિચારો જ જણાવતા તપ અને ઉદ્ધાપન (એક બીજાને અવધ હોવાથી) બન્ને વિષે સ્વતંત્ર રીતે ઉદ્ધારણ કરેલો જોવામા આવે છે

જાથી કર્તવ્યરૂપે ચતી આવે છે અને તે સ્વત સિદ્ધ હોવાથી અત -
પશ્ચાત્ પશુ તેનું પૂજન-તેનો ઉત્સવ થતોજ રહેશે

આર અનુયોગો પૈકી જનસમૂહને રૂચે અને પચે તેવો આ-
પણો કથાનુયોગ ઘણો સુબોધક છે જ્યારે જ્યારે સમાજનો
મોટો ભાગ કથાનુયોગદ્વારા આત્મક-ચાલુ કરી શકે તેવું જ્ઞાની
પુરૂષોત્તે પ્રતીત થતું હોય, ત્યારે ત્યારે તે તે કાળના જ્ઞાની પુરૂષો
વિવિધ પ્રકારના કથાનકોની યોજના કરે છે, કદાચ તે સુજાન
જ્ઞાનપચ્ચમીતપની કથાની યોજના પણ જ્ઞાનનું મહત્ત્વ વધાર
વાના વિશિષ્ટ હેતુથીજ કરવામા આવી હશે એમ લેખક ધારે છે
આ પર્વની ઉત્પત્તિનો ચોક્કસ સમય કયો હોવો જોઈએ તે વિષે
એવું અનુમાન કરી શકાય કે, હાલની માફક પ્રાચીન સમયમા
છાપખાના (Printing Press) ની સગવડ નહોતી, આજે તો
પુસ્તકની સેકડો કે હજારો નકલો માત્ર એક જે અઠવાડીયામા
જ છપાવવા ધારી હોય તો તે પણ તૈયાર થઈ શકે છે પણ
પ્રાચીન સમયમા આજના જેવી સગવડો નહોતી, લહીઆએ
દ્વારા બધું જ્ઞાન લખાવવામા આવતું, અને તે પણ ઘણી
સુસ્કેલી ભોગવતા બનતું હોવાથી તેમજ આઠ દશગણો કે પદર
ગણો ખર્ચ કરવા છતાં તે છાપખાના જેવું સુદર કે સ્વચ્છ તો
થતુંજ નહિ તેથી મોઘા જ્ઞાનવાળા સમયમા પોથી, પુસ્તક કે
પ્રત વગેરેની સજ્ઞાન રાખવાનું અતિ આવશ્યક ગણાય તતેવા
મોઘા કાળમા તેની કિંમત પણ વધુ આકવામા આવે જીવનની
જેમ તેનું સરક્ષણ કરવામા આવે, કિંવા પ્રાણની માફક પ્રિય

x “ આજે છાપખાના વગેરે સાધનો વિષમાન હોવાથી પુસ્તકોની
લાખો નકલો છપાવી શકાય છે તેથી જ્ઞાનની સજ્ઞાન રાખવાની જરૂર નથી ”
એવો કહેવાનો હેતુ નથી, માધનો હોવાથી અને પુસ્તકો મળી શકતા હો-
વાથી તો હવે અને પાણીની માફક તેનો છૂટથી ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

ગણવામા આવે તેમા કશું આશ્ચર્યને ધ્યાન નથી આવા સુયોગવાળા જમાનામાં આ પચમીતિથિને એક પર્વરૂપે માનવાનું સઘને દુરમાબુદ્ધિ દોષ તો તે યોગ્યજ છે જ્ઞાનનું સરક્ષણ તેમજ તેથી થતા જાવિધના લાભો તરફ દૃષ્ટિ નેડાવી જાનવું મહત્ત્વ વધારી પર્વરૂપે પાઠવાનું સમાજને દુરમાબુદ્ધિ આવી અપૂર્વ યોગ્ય કરવાનો વિચાર આવ્યો હોય અને તોના અમલ કરાવવાનો વિચાર થયું થયો હોય તો તો તેથી નેનાચાર્યોની દીર્ઘદર્શિતાનું જ્ઞાન થયે.

જ્ઞાનના આરાધન અર્થે અન્ય દોષ તિથિ પસંદ ન કરતાં પાચમ પસંદ કરવામા સમાયલો હેતુ તો એ હશે કે મુખ્યત્વે જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર છે મતિજ્ઞાન, કૃતજ્ઞાન, અર્વાધિજ્ઞાન, મન પૂર્વજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાન આ પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનમા જ્ઞાનનું સર્વ પ્રકારોનો સમાવેશ થઈ જતો હોવાથી હજો કે સાતમો પ્રકાર પાઠવાનું ઉચિત જણાયું નહિ હોય જ્ઞાનપચમીપર્વની ઉત્પત્તિના અનુમાન વિષે સંદોષમા ઉપર પ્રમાણે દેખા દોરવામા આવેલી છે, તેથી વિચારક પુરુષો પોતાની વિચારશક્તિનો ઉપયોગ કરી વધુ અનુમાન કરી વિશેષ નિર્ણયપર આવવા યત્ન કરે એ તો દરેક રીતે અભીષ્ટ જાણ્ય

નિ શક આ પવિત્ર પર્વ પૂર્વ ઉત્તમ પ્રમારે અને હેતુપુરસ્કર

જવાણ હવે જ્ઞાનારાધન કરવાની શુભ જ્ઞાનપચમી પર્વ તકનો લાભ લેનાનું લોકા સમજવા હતા, પૂર્વે શી રીતે ઉ જ્ઞાનપચમી એટલે શું ? ન દિવસ શી રીતે જવાણ હતું ? ઉજવવો જોઈએ ? શું શું કરવું જોઈએ ? અને આજે જ્ઞાનારાધનની કઈ કઈ સામગ્રીઓ મેળવવી જોઈએ ? એ વિષે બરાબર જાણતા હતા જાણતા હતા એટલું જ નહિ, પરંતુ

આચાર પ્રયમો ધર્મ એ સૂત્રને પ્રધાનપદ આપી વાસ્તવિક જ્ઞાન પૂજા આચારમાં ઉતારવામાં આવતી હતી હાલમાં જ્યારે જ્ઞાનપથમાં નો દિવસ આવે છે ત્યારે પ્રાય દરેક ઉપાશ્રયમાં જ્ઞાનનું પ્રદર્શન કરવામાં આવે છે—ચંદ્રવા, પુઠીયા બધાય છે, તેની નીચે સુદર આસનો ગોઠવાય છે, તે પર પેટી-પટારા કે બહારમાં બધા વખતથી ગોઠી મૂકેલા પુસ્તકો મૂકાય છે, જેવો તે દિવસ પ્રસાર થાય એટલે જ્યાં હતા ત્યાં મૂકી દેવાય છે આ રીતે જ્ઞાનપથમાં નો દિવસ ઉજવાય છે ! જ્ઞાનપથમાં તો કિંવા જ્ઞાના રાધનનું આરંભ ! જ્ઞાનોત્સવ (૧) નું આ ચિત્ર જ્યારે હું જોઉં છું ત્યારે લોકોમાં કહેવાતી ‘ સાપ ગરા ને લીમોટા રથા ’ વાળી કહેવત ખરેખર યાદ આવે છે જે જ્ઞાનનું મહત્ત્વ પૂર્વે આચારમાં ઉતારી આવવામાં આવતું તેને બદલે બાર મહિનામાં તેને એક વખત પ્રદર્શનરૂપે કાઢી પુનઃ મૂકી દેવામાં મનાઈ રહ્યું છે અહંહ ! આ સ્થિતિ કેટલી શોચનીય છે ?

જ્ઞાનપથમાં નો દિવસે જ્ઞાનારાધન માટે સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો શું કરે છે ? જ્યાં જ્ઞાનનું પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યું હોય છે, ત્યાં જઈ થોડાક કોરા કાગળ અને કાઠા મૂકે છે, અને જ્ઞાનને નમન કરે છે આમ કરીને જ્ઞાનની આરાધના કરી—માની સ્વસ્થાને સીધાવતા હોય છે પરંતુ જ્ઞાનના આરાધનનો ખરો ઉદ્દેશ તે નથી, જ્ઞાનપૂજનનું ખરું રહસ્ય બાણુબુ જોઈએ, એટલું જ નહિ પણ જેમ બને તેમ જ્ઞાનનો પ્રસાર કરવો જોઈએ જ્ઞાનસ્ય ફલ વિરતિ એ સૂત્રમાં કહ્યા મુજબ જ્ઞાનપૂજનનું ફળ વિરતિ યાને મન સયમ કરતા આવડવો જોઈએ જ્ઞાનપૂજા કરવા છતાં તેનું ફળ-વિરતિ ન થાય તો તેમાં કોઈક સ્થળે જરૂર ભૂલ થાય છે એમ ધારી ભૂલ સુધારવા યત્ન કરવો જોઈએ.

પ્રાચીન સમયનો સ્ત્રી વર્ગ તેમજ પુરુષ વર્ગ કેટલેક નરી મનોનિબદ્ધતાનું હતો તેનું કારણ જ્ઞાનપૂજનનું તે વાસ્તવિક અવસ્થા સમજતો હતો. તેનામાં ગાહરીયાપ્રવાહ જેવું નહોતું, તેમ અધેશદા પણ નહિ હતી તે ચોડું જોતો કાર્યથી વધુ આચારમાં મૂકતો હતો. આપણા પૂર્વજોના જ્ઞાનપૂજનપદ્ધતિના આ પાઠો સમજવાની અને શીખવાની જરૂર છે, શીખીને આચારમાં મૂકવાની તેથી વિશેષ જરૂર છે, અને તેના અનુભવનો લાભ જનસભા જને આપવાની તેથી પણ વિશેષ જરૂર છે.

જ્ઞાનપથમીપર્વ જેવા પવિત્ર પર્વને ઉજવવા સરખો વિચાર આવે એ પણ મુશ્કેલી યોગ્ય જ્ઞાનપથમીપર્વ લીધેજ સમજવું જોઈએ, જમાનો પવ ઉજવવાનું બદલાય છે અને તે ભગ્વતિનો છે ગાહરીયા લગ્ન જોઈતું પ્રવાહનો નથી, અધ શદ્દનો પણ નથી, ધોરણ પરતું હોય અને મળુ પુરુષસરતાનો છે હાલ ધણી વખત યથા જ્ઞાનપથમીપર્વ ઉજવવામાં જે ધોરણ ચાલુ આવે છે તે ધોરણમાં કયો સમયાનુકૂળ દેશ્વાર જો કરવા મા ન આવે તો તેનું પરિણામ હાનિકારક આવશે, જ્ઞાન પૂજન ધોરણ સર્વ કામ માટે કોઈ ચોક્કસ પ્રકારનું હોઈ જાય નહિ “ જે કાળે, જે પ્રમગે, જે રીતે જે કાળના મુનિજિત આચાર્યેને જ્ઞાનપૂજા કરવી ઉચિત જણાતી હોય તે કાળે, તે પ્રમગે, તે રીતે તેઓએ જ્ઞાનપૂજનનું ધોરણ દેવવું જોઈએ ” અર્થાત્ જ્ઞાનપથમી ઉજવવાનું ધોરણ તે તે સમયના લાભાલાભ તરફ દિષ્ટિપાત કરીનેજ સ્થાપિત કરવું જોઈએ.

વર્તમાનયુગના જ્ઞાનપૂજના ધોરણ વિશે વધુ નહિ લખતા જ્ઞાનપથમીનો દિવસ આવતા તે શી રીતે ઉજવે જોઈએ

તે વિષે કંઈક કહેવું ઉચિત જણાય છે જ્ઞાનપૂજા એ જો કે વસ્તુતઃ એકજ દિવસ માટે નથી, તે એકજ દિવસનું કર્તવ્ય નથી, વ્યવહારદષ્ટિએ જનસમૂહને ઉદ્દેશીને જ્ઞાનારાધનનો એક દિવસ નિયત કર્યો તે યોગ્યજ કર્યું છે પરંતુ જ્ઞાનપથની પર્વતુ કે જ્ઞાનપૂજાનું રહસ્ય વર્ષના ત્રણસે સાઠે દિવસ આપણા હૃદયમાં સ્થિત રહેવું જોઈએ જનસમૂહને અનુલક્ષીને જ્ઞાનપથની દિવસે પ્રદર્શન રૂપે જ્ઞાનને ઉપાશ્રય વગેરે સ્થળે ગોઠવવાની પ્રણાલી પણ ચાલુ રાખવા સાથે જ્ઞાનપૂજાનો મુખ્ય મુદ્દો વિસરવો જોઈએ નહિ જ્ઞાનપથની તપના ઉદ્ધાપનના નિર્ણીત કરેલા દિવસે જ્ઞાનપૂજા અર્થે જે કંઈ દ્રવ્ય એકઠું થયું હોય અથવા ખર્ચવા ધાર્યું હોય તેનો ઉપયોગ પ્રાચીનાચાર્યો કૃત સંસ્કૃત, પ્રાકૃત કે ચાલુ ભાષાના સુંદર ગ્રંથો છપાવી પ્રકટ કરવા પાછળ કરવો જોઈએ.

કદાચ કોઈ પ્રશ્ન કરશે કે હાલની કેટલીક જોન સંસ્થાઓએ એ કાર્ય ઉપાડેલું છે તેથી તે સંસ્થાઓ જ્ઞાનપૂજા તો કરી રહી છે, તેમ છતાં જ્ઞાનપૂજા કરવાનો ખાસ આગ્રહ કેમ કરી રહ્યા છે ? અલબત્ત ! એ વાત સર્વ કોઈએ કળ્પન કરવી જોઈએ કે તે તે જોન સંસ્થા જ્ઞાનપૂજા તો કરી રહી છે, પરંતુ તે સ્વદંપમાત્ર છે, જ્યારે વિદ્યાર્થીને વાહન અભાવવાનું હોય ત્યારે રગસીયા ગાડા પેઠે ચાલતું હોય એ કેમ પ્રશ્નનીય ગણાય ? લેખક તો જ્ઞાનપથની ઉદ્ધાપનનું વર્તમાન ધોરણ જોઈને ત્યાં સુધી કહેવા તત્પર થાય છે કે એ તપનો વાસ્તવિક ઉદ્દેશ સફળ થતો નથી, અથવા વિવેકની આતર એમ કહી શકાય કે સેકેન્ડ દેશ ટકા સફળ થતો હશે લેખક આ પ્રમાણે કહેવા તત્પર થાય છે તેથી તે વાત કદાચ કેટલાક જનોને અસંતોષ જણાશે, પરંતુ તેઓ જરા ઉઠા ઉતરી તપાસ કરશે તો તેમને પણ જણાઈ આવશે કે લેખક-

તુ કથન સત્ય છે કારણકે જૈનાચાર્યોએ રચેલા એ કટો યા દ્વન્દ્વે
અયો આજે દેવલાય લાડારોમાં સડે છે, ઉદ્ધર્મનો ભોગ બને છે,
મૂળધાણી થઈ ભાય છે અરે! હંમેશને માટે તે તે મધકર્ત્તવ્યું નામ
અવિધના નૈન ઇતિહાસમાંથી નાબૂદ થાય છે! આ જમાનામાં
જ્ઞાનપથમીનો જ્ઞાનપૂજનો દિવસ ઉજવવા માટે વિશાળ પાયા
પર જખરજસ્ત જ્ઞાનફેરો સ્થાપવાની જરૂર છે તે ફેરોદ્ધાર
ચોગ્ય મુધારા વધારા સાથે અમૂલ્ય થયો સચોપિત કરાવી
છપાવી બહાર પાડવા જોઈએ જ્ઞાનપૂજનો ખરો ઉદ્દેશ તે
આવો હોઈ શકે છે જૈનલ ઠારોમાં સહ્યા-નદી વત્તા નૈન પુસ્ત
કોનો ઉદ્ધાર કે વાતુ જીડુ? જેમ બને તેમ વેલાસર થાકસ
ચોજના કરી અડપણું જોઈએ

જો આ મૂલ્યનાનો અમલ કરવામાં ન આવે અને ચાતુ ધોરણ
પરજ જ્ઞાનપથમી ઉજવાતી રહેશે તો ઉડાણમાં ઉતરનારને તે
માલૂમ પડી આવ્યા વગર નહિજ રહે કે તે વ્યવહાર (Practical)
તો નથીજ તેમાં બાહ્યાંડબર માત્ર સમાવેશો છે તે અર્થસાધક
નથી. જ્ઞાનનો કયો સાચો ઉપાસક આવો બાહ્યાંડબર પસંદ
કરે? કોઈજ નહિ

જ્ઞાન પથમીપર્વતું ઉજમણ હાલ જે પદ્ધતિપૂર્વક કરવામાં
આવે છે તે સમયાનુકૂળ તો નથીજ એક
હાલતું જ્ઞાનપથ સામાન્ય શિક્ષિત નૈન માતા કે પિતા જ્ઞાન
મી પર્વ ઉજવવા પથમીનો દિવસ આવે ત્યારે શુ કરે ?
તુ ધોરણ કેમ તેઓ પ્રાત કાળે દેવમંદિરમાં કે ઉપાસ્યમાં
પસંદ કરવા જઈને જ્ઞાનને વહન કરે છે અને સાચે લક્ષ
ચોગ્ય નથી? જયેલ કાગળ અને કાઠાને જ્ઞાન સંગીષે
ભાવપૂર્વક મૂકે છે પ્રસંગોપાત્ત જોટલું તો

કબૂલ કરવું જોઈએ કે બાળકોને જ્ઞાનની મહત્તા તરફ આકર્ષવા આ ધોરણ જોડે એક રીતે ઠીક છે, તે છેક નિરૂપયોગી તો નથી જ પરંતુ પચાસ કે સાઠ વર્ષની વયે પહોંચેલા જનો પણ તેજ ધોરણે પૂજન કરે કહો કે કાગળ અને ઠાઠાથી પૂજન કર્યું માને અને જ્ઞાનપૂજનો મહત્વસર્યો ઉદ્દેશ સમજવા ચત્ન ન કરે તો સાઠ સાઠ વર્ષ પર્યંત કરેલ જ્ઞાનપૂજા શા કામની ? વાસ્તવિક રીતે તો જ્ઞાનપૂજા કરતી વેળાએ જ્ઞાનનું મહત્વ સ્ફુરે રહેવું જોઈએ.

જ્ઞાનપૂજનો ઉત્તરોત્તર ક્રમ એવો હોવો જોઈએ કે જ્ઞાનના દર્શન અને પૂજન કરતા જ્ઞાનાભ્યાસ પ્રતિ વિશુદ્ધ પ્રેમ બાગૃત થવો જોઈએ પ્રેમ ઉદ્ભવતા જ્ઞાનના સંગ્રહ તરફ લક્ષ જે ચાલુ જોઈએ અને સંગ્રહ તરફ લક્ષ જે ચાલ્યા પછી તેનો વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કરવાની વૃત્તિ સ્ફુરવી જોઈએ અને અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરવા માટે પોતાનો બનતો ફાળો આપવો જોઈએ તેમજ દેશ, કાળ, ભાષા અને ચેત્રને અનુલક્ષીને નવા પુસ્તકો રચી-રચાવી-છપાવી-પ્રકટ કરી તેનો બહોળો પ્રચાર કરવો જોઈએ.

હાલની ઉદ્ધાપન પદ્ધતિ ખાસ કરીને પસંદ કરવા લાયક નથી, તેના અનેક ઠારણો છે સૌથી મોટું કારણ તો એ છે કે તેમા પ્રગતિ જ નથી તે છતાં તેને ચાલુ રહેવા દેવામા આવે નો ભાવિ જૈન પ્રજા તો તેને બાધાડ બરજ ગણશે જ્ઞાનના પ્રચાર માટે પ્રયાસ ન કરતા અમૂલ્ય ગ્રંથોનો વારસો તદ્દન નષ્ટપ્રાય સ્થિતિમા રહેવા દેવાથી બેદરકારી ઉત્પન્ન થાય છે, સમયાનુકૂળપણે નવીન પુસ્તકો તૈયાર ન કરાવતા જ્ઞાનપ્રચાર આવે ત્યારે જ્ઞાનનું પ્રદર્શન માત્ર ભરી જ્ઞાન પ્રતિનો પૂજ્યભાવ જગતને બતાવવો એ એક પ્રકારનો બાધાડ બર નહિ તો બીજું શું ? ચાલુ પદ્ધતિમા દેરદાર ન થાય અને જેમ આવે છે તેમજ, જો ચાલવા દેવામા આવે તો આજનાં

આ સ્થિતિ શા માટે ? એ પ્રશ્ન અત્ર ઉપસ્થિત થવો સમવે છે તેનું કારણ શોધવા દૂર જવાની જરૂર પડે તેમ નથી તેને માટે તો જ્ઞાનપૂજની વર્તમાન ખામી બરેલી પદ્ધતિજ જવાબદાર છે નવા યુગની જ્ઞાનપૂજ સ્ત્રીઓએ કે પુરૂષોએ કાગળ અને કાઠાં જ્ઞાનને ચઢાવવા માત્રમા સમાયલી નથી, પણ બ્યવહાર ધોરણે જ્ઞાનનો પ્રસાર કરવામા સમાયલી છે જે જ્ઞાનથી સસાર સ્વર્ગમય બનાવી શકાય, જે જ્ઞાનથી ઐહલૌકિક તેમજ પારલૌકિક આશયો સાધી શકાય તેમજ જે જ્ઞાન, લાભમા-અલાભમા, સુખમા-દુઃખમા, જ્યમા-પરાજ્યમા ઇત્યાદિ અનેક દ્વંદ્વોમા સમતોલવૃત્તિ જાળવી નાખવામા સહાય કરતું હોય તેજ વાસ્તવિક જ્ઞાન છે

સ્ત્રીઓ ઘરમા પતિ સાથે કલેશ ઝઝાસ કરીને, ન્હાના બાળકોને રખડતા-રજગતા મૂકીને નવીનાબરો ધારણ કરીને જ્ઞાનપત્યમીને દિવસે જ્ઞાન પાસે જઈ જ્ઞાનપૂજ કરવા ઉતાવળી-અધીરી થઈ રહે એ શુ વાસ્તવિક જ્ઞાનપૂજ છે ? નહિ, નહિ ! એ અજ્ઞાન મૂલક પ્રથા છે બાદ્ય આઠ બર માત્ર ૯ જ્ઞાનપૂજનું ખરૂં રહસ્ય તે તદ્દન જુદું જ છે જ્ઞાનપૂજની અજ્ઞાનતાભરી વર્તમાન પદ્ધતિમા ફેરફાર કરી તેને જ્ઞાનમૂલક બનાવવી ઘટે છે તેમા મગીન સુધારો કરવો જરૂરનો છે આપણા શિરસાવધ ગણાતા મુનિવરોએ આ વીસમી સદીમા જ્ઞાનપૂજના પરા તત્ત્વ તરફ સમાજને વાળવો જોઈએ આપણા વિદ્વાન્ સુધારકોએ જ્ઞાનપૂજનું સમયાનુકૂળ ધોરણ સ્વીકારી જૈન સમાજ પ્રતિની યોતાની દરજ સમજવાની શુભ તક હાથ ધરવી જોઈએ આ નવયુગમા જાગૃત થઈ તેઓ જો હાલની જ્ઞાનપૂજપદ્ધતિના મળધમા વાસ્તવિક પગલા લેશે નહિ તો લેખકને ભય રહે છે કે તેમના માન, પ્રતિષ્ઠા અને યશ આજ પર્યંત જળવાઈ રહ્યા છે તે હમેશને માટે ટકી રહેશે કે કેમ ? તેઓએ આ પ્રશ્ન જરા વિચારી જોવો ઘટે છે

હાવમા આપણા દેશની હાઇસ્કૂલો અને કૉલેજોમા અપાતા શિક્ષણની પદ્ધતિ ફેરવવાની પ્રબળ હીલચાલ ચાલી રહી છે વસ્તુતઃ આણુ શિક્ષણ પદ્ધતિ સે કયો વર્ષોની જુની નથી, છતાં એમ કહેવામા જરાય ખોટું નથી કે તેમા સમયાનુકૂળ ફેરફાર નો કરવામા આવે તો દેશનું ભાવિ કંઈ ખીજુજ હોય કદાચ એવો પ્રશ્ન કરવામા આવે કે તે શિક્ષણ પદ્ધતિ તો રાજ્યાશ્રિત હોઈ ફેરવી શકાયજ નહિ, તો તેના ઉત્તરમા કહી શકાય કે નેચ નલ હાઇસ્કૂલો અને નેચનલ કૉલેજો સ્થાપે અને તેને ચલાવે, ઠાનો મગફળ છે કે તે ચલાવતા તમને અટકાવી શકે ? તેજ પ્રમાણે જ્ઞાનપથમા તપના ઉદ્ઘાપનની વાત રાજ્યાશ્રિત નથી તે તો જૈનોની ગૃહાશ્રિત વાત છે, પરિણામે જે પદ્ધતિ અર્થસાધક જણાવી ન હોય, જે સમયાનુકૂળ થયું ન હોય તેને વળગી રહેવાનો અર્થ શો ? આ રીતે જૂની પ્રથમા સમાચલી અર્થશૂન્ય તાજ તેમા ફેરફાર કરવાની આવશ્યકતા પૂરવાર કરી આપે છે

આ પવિત્ર પર્વ નિમિત્તે ડેટલાક જૈન સ્ત્રી-પુરૂષો દરેક માસની શુકલપચમીએ ઉપવાસ કરે જ્ઞાનના આરાધન માટે પૂર્વોક્ત ક્રિયા થયું કરાવે છે એ પ્રમાણે પાગ વર્ષ અને પાચ માસ પર્યંત તપ કર્યા પછી શક્તિ અનુસાર તેનું ઉદ્ઘાપન કરે છે આ પ્રસંગે શ્રીમત ગ્રહસ્થો ઉદ્ઘાપન

નિમિત્તે આ પુસ્તકના બારમા અને તેરમા પૃષ્ઠોમા લખેલી વસ્તુઓ શક્તિ અનુસાર અમૂક અમૂક સંખ્યામા મૂકે છે, ઘણી વખત એવું થયું જને છે કે અમૂક દેવાલયમા કે ઉપાશ્રયમા સંખ્યાબધ તે તે વસ્તુઓ વિધમાન હોય છતાં તેમા નિરર્થક વધારો જ કરાતો હોય છે, ચોક્કસ પરિસ્થિતિને ઉદ્દેશીને કરવામા આવેલી શાસ્ત્રજ્ઞાને

પરિસ્થિતિના પરિવર્તન પછી પણ વળગી રહેવામા શુ કહાપણુ સમાયેલુ છે તેનો વિચાર કરવાની હવે તો જરૂર જણાય છે

જૈન ભારોમા સહતા પ્રાચીન સાહિત્ય તરફ દષ્ટિ સરખીએ નહિ કરતા અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ ઉદ્ધાપન નિમિત્તે ખર્ચવા ધારેલી રકમ ચોક્કસ વસ્તુઓ પાછળ જ ખર્ચી નાખવી એ તો તદ્દન અવિવેકમયુ જ ભાસે છે આ સ્થિતિ જોઈને કોઈપણ મુવિચારક જૈનનુ હૃદય ખિન્ન થયા વગર રહેશે નહિ, છતા જ્ઞાનપથમીનુ વાસ્તવિક ઉદ્ધાપન કરવા ઈચ્છનાર માટે એક બીજો પ્રકાર પણ અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને તે એ છે ઉદ્ધાપન નિમિત્તે ખર્ચવા ધારેલી રકમ “ જૈન જ્ઞાનોદ્ધારક ફંડ* ” જેવી સસ્થા સ્થાપીને તેમા આપવી જોઈએ

ઉપર જણાવવામા આવેલી સસ્થાને પોતાની રકમ આપ વાનો ઇરાદો કહાવ્ય ન હોય તેવા જનો પોતે સસ્કૃત, પ્રાકૃત કે ભાષાના પુસ્તકો તૈયાર કરી-કરાવી છપાવી શકે છે જ્ઞાનપથ મીના ઉદ્ધાપન નિમિત્તે ખર્ચવા ધારેલી રકમથી જે પુણ્ય તેઓ ઈચ્છતા હોય તે ઉપર પ્રમાણે કરવાથી તેમને જરૂર મળી શકે

એટલુ હમેશા લક્ષમા રાખવુ જોઈએ કે એક કાળે અને એક રીતે જે કાર્ય કરવુ ઉચિત જણાયુ હોય તે બીજા કાળમા અને બીજી રીતે કરવુ ઉચિત ન પણ હોઈ શકે દરેક જૈનશ્રી

---

* આ નામની કોઈ સસ્થા જો કે હયાતી ધરાવતી નથી પરંતુ બાર તના સમસ્ત જૈન સપ્રદાયોના બળથી આવુ ફંડ સ્થપાય અને દરેક શાદે રમા અને ગ્રામમા તેની શાખા (Branches) સ્થપાય એ ઇચ્છવા ચોખ્ખુ છે, આ સસ્થાનો ઉદ્દેશ જૈનોના પ્રાચીન-અર્વાચીન પુસ્તકોનુ સંરોધન કરાવી છપાવી બહાર પાડવાનો હોવો જોઈએ

સેખક

કે પુરૂષ આ મુદ્દો જો વિસરી ન જાય તો તેમની સ્થિતિમા સુધારો થવો કેટલો દુર છે ? લગાર પણ નહીં

જ્ઞાનપ્રથમી તપના ઉદ્ધાપન નિમિત્તે જે જે રકમ આવે તે તે સર્વને એકત્ર કરવી જોઈએ તે રકમથી ઉદ્ધાપન નિમિત્તે કેટલાક ઉત્તમ પુસ્તકો તૈયાર કરાવી છપા ખર્ચવા ધારેલી વધુ જોઈએ ખાસ કરીને તે પુસ્તકો કોલે રકમથી કરવા જોમા તેમજ હાઇસ્કૂલોમા અભ્યાસ કરતા યોગ્ય બીજા વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી થઈ પડે તેવી કાર્યો પદ્ધતિએ તૈયાર કરાવવા જોઈએ. આગ્રહાલ ધાર્મિક અને નૈતિક કેળવણીના અભાવે વિદ્યાર્થીઓ ઉદ્ભવ બની જાય છે અને પરિણામે પોતાના સમાગમમા આવનાર વર્ગને પણ તેવા બનાવે છે, તેમની તથા તેમના સમાગમમા આવનારની જોવી દશા ન થવા પામે તે સાર જૈન ધર્મ સાથે સળધ ધરાવતા ઇતિહાસ, ભૂગોળ, જ્યોતિષ, તત્ત્વજ્ઞાન તેમજ વિજ્ઞાન વિષયની ઉત્તમ શ્રેણીઓ તૈયાર કરાવી બહાર પાડવી જરૂરની છે

ઉક્ત શ્રેણીઓની ચોજના સ કુચિતપણે નહોતી જોઈએ પર તુ તે ઉદાર જાવથી તેમજ વિશાળ હિથી વિવિધ જૈન વિષયોના પક્ષપાત વગરના ઉદ્ધાપોહ સહિત પ્રકટ થવી જોઈએ તે દરેકના પાત્ર, દશ કે પદર ભાગ થાય તેનો વિચાર કરવાની જરૂર નથી મતલબ જોવી છે કે જૈન સમાજની અગ્રીભૂત સમસ્ત હકીકતનો તેમા સમાવેશ થવો જોઈએ આવી શ્રેણીઓ બહાર પાડવામા આવતા આજે જૈન કે જૈનેતર સ્કૉલરોને અસ્તબ્યસ્ત છે કમવિ નાના જે જૈનશ્રેણી ઘણા સમયના હોયે વાચવા પડે છે તે વાચવા ન પડે અને આ પ સમયમા ઘણું કાર્ય સાધી શકાય

આ સિવાય રાત્રે ચાલતી બાળકોની જૈન ગાજાઓ માટે અને સવારમાં કે બપોરે ચાલતી શ્રાવિકાશાળા કે ડન્યાશાળાઓ માટે પણ બાળકોના કે બાલિકાઓના જીવનના વિકાસમાં સર્વથા અનુકૂળ થઈ પડે તેવો અભ્યાસ તૈયાર કરાવી સર્વ મતભેદોને તિલાંજલિ આપી હૃદયે તેનેજ ચલાવવાની તજવીજ કરવી જોઈએ.

આપણા ધાર્મિક સાહિત્યનો મોટો ભાગ આપણી ધર્મભાષા તરીકે ગણાતી પ્રાકૃતભાષામાં છે. સગવાનું મહાવીરના નિવાણને શુભારે અઢી હજાર વર્ષ થવા આવ્યા છતાં આજપર્યં તે તેનો ઉપયોગ સારા પ્રમાણમાં નહિ કરેલો હોવાથી તે અલખેડાયેલીજ રહેવા પામી છે, જૈનધર્મ પ્રતિ કે પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષા પ્રતિ જેમને યત્નચિત્ પણ માન હોય તેમણે આ ભાષાથી વાંકે રહેવું જોઈએ.

આ ભાષાને* યુનિવર્સિટીમાં ફાળવેલા બીજી ભાષા (Second Language) તરીકે સ્થાન અપાવવા કોશીલ કરવી જોઈએ. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતભાષાના સારા વિદ્વાનો પાસે યુનિવર્સિટીને લગતું જૈન સાહિત્ય સમયાનુકૂળગીતે નથી પદ્ધતિએ તૈયાર કરાવવું જોઈએ જેથી વિદ્યાર્થીઓની વૃત્તિ સાહિત્ય તૈયાર હોવાથી તે શીખવા તરફ સહજ રીતે આકર્ષાય.

પ્રાકૃતભાષાનો એક મહાન ગ્રંથકોષ પણ નથી એ તૈયાર

* સુપ્રસિદ્ધ ડૉ. કાઝરકરે ઈ. મ. ૧૯૧૮ ના જાન્યુઆરીની ૨૪ મી તારીખે મુજબની યુનિવર્સિટીની મેનેટમાં અર્ધમાગધી ભાષા દાખલ કરવાનો પ્રસ્તાવ રજુ કર્યો હતો, તે સુધારા વધારા સાથે પસાર કરવામાં આવ્યો છે.

કરાવવાની સૌથી પ્રથમ જરૂર છે, તે કાર્ય પાર પડતા એક અગત્યનું કાર્ય પાર પડયું જણાય *

જ્ઞાનપ્રચારીનું ઉદ્ધાપન કરવા ઇચ્છતા શ્રીમાનોએ સર્વ સૂચનાઓ લક્ષ્યમાં લેવી ઘટે છે, લેખક એક વાતનો નિર્ણય વાચકોના શિરપરજ મૂકવા લાગે છે અને તે એ છે કે જુની પદ્ધતિએ ઉદ્ધાપન કરવું કે નવી પદ્ધતિએ કરવું તેનો જમા-ઉધાર તેમણે પોતે જ કાઢી લેવો. અર્થાત્ જુની પદ્ધતિએ કરવાથી વધુ લાભ જણાય છે કે નવી પદ્ધતિએ જણાય છે તે તપાસી તે બેમાંથી જે કર્તવ્ય જણાતું હોય તે જ સ્વીકારવા સૂચના કરે છે

લેખકે સફરું નિજ ધર્મા જ્ઞાનપ્રચારી પર્વની ઉદ્ધાપન પદ્ધતિ વિષે જે વિચારો પોતાના અનુભવ મુજબ લેશ

ઉપમહાન્ પશુ સંકલ્પ કે ભય ધર્મા વગર રજૂ કરવા હિમત કરેલ છે, તે સર્વ વિચારો આ વીસમી

સદીના અપ્રતિહ જ્ઞેનજ્ઞાન-સાહિત્યની દલા નિહાળનારાઓને તો સત્ય જણાયા વિના રહેશે નહિ, છતાં લેખક એમ કહેવા માગે છે કે તે તેમને સત્ય જણાતા હોય તો ન હોય, પરંતુ વિચારના પરિણામે જે સત્ય બિના લક્ષ્યમાં આવવા પામી છે તે સમાજને જણાવવાનો દ્રવ્ય આ ચલ છે

* જૈન વિદ્વાર્ગી જણી ખુશી થશે કે કનકલા શુનિવસિ નીના પ્રાકૃત જ્ઞાપના વ્યાખ્યાતા ન્યાય-ન્યાયજ્ઞનીય પડિત હરગોવિંદદાસ ત્રિકમલાલે જગજગ પચોતેર હજાર પ્રાકૃત શબ્દોનો એક મહાન્ શબ્દોત્તેર તૈયાર કરેલો છે અને તેના બે વિભાગ ગપાઈ બહાર પડી ચૂક્યા છે

પ્રાકૃત શબ્દ કોષ રચનાનો મહાન્ પ્રયાસ શતાવધાની પડિત રત્નચંદ્ર સ્વામીએ પણ કર્યો છે અને તેનો પ્રથમ વિભાગ પ્રકાશ પશુ થઈ ચૂકે છે

લેખક

એમ છતાં વ્રદાણુ (૧) અને જૂના જમાનામાં રહેવામાં જ માન સમજનારા મહાજનને આ ઉદાર, યુક્તિસંગત અને વિશાળ વિચારો કદાચ કર્ણકટુ પણ થાય કિંવા અપ્રિય અને અયોગ્ય પણ જણાય તેમાં પણ લેખક કશું અનુચિત ધારતો નથી, છતાં એટલું તો ભારદ્વજને જણાવી દેવું જોઈએજ કે જ્ઞાનપૂજાની વર્તમાન પદ્ધતિમાં જે અસિકતા આવવા પામી છે તેને દૂર ખસેડીને તેમાં નવું બળ, નવી ભાવના અને નવું ચૈતન્ય આણવું જોઈએ, તેના વિના સાહિત્યનો ઉદાર થનાર નથી એ નિઃસંશય વાત છે

આમ છતાં જ્ઞાનપ્રત્યક્ષી તપની ઉદ્ધાપન પદ્ધતિમાં લેશ પણ પરિવર્તન કરવામાં નહિ આવે તો તેનું પરિણામ અનિષ્ટકારકજ આવવું સંભવે છે ‘જૈન જયતિ શાસનમ્’ નો દુહરહમેશ ઘોષ કરનારા જૈન સ્ત્રી-પુરૂષો શહે એમ માનતા હોય કે અમારૂં જૈન શાસન જયવત્ વર્તે છે પરંતુ શાસન એટલે શું ? એટલું પણ તેઓ વિચારશે ખરા ! શાસન એટલે સમ્યગ્ જ્ઞાન એ સમ્યગ્ જ્ઞાનનો ઉદ્ધાર આજે નહિ કરી શકાયો હોવાથીજ સમાજ કંઠગી દશામાં-જડતામાં સપડાઈ રહ્યો છે વ્યાપાર-ઉદ્યોગમાં કે ઢળા-ઠોશનમાં પણ તેની દયામણી દશાજ દેખાય છે આ દુર્દશામાંથી જૈનોને બહાર લાવવા માટે જે કોઈ સર્વોત્તમ માર્ગ હોય તો તે શામન-સમ્યગ્ જ્ઞાનજ છે તેનો ઉદ્ધાર કરવામાં લગાર પણ પાછા ન હઠો, સમાજના ઉદય માટે જે સત્ય અને સ્વતંત્ર વિચારો સ્ફુરતા હોય તે નિઠરપણે વ્યક્ત કરો, જે એમ કર્યો તો તેમાં તમારો અને સમાજનો ઉદય સમાયલો છે એ નિશ્ચય માનશે

જ્ઞાનપ્રત્યક્ષીના ઉદ્ધાપનનો વાસ્તવિક માર્ગ બહાર લાવેલ ન્યાયમુખી આ બાબતમાં નવીન પદ્ધતિનો આદર થયો નથી અને

વિદ્યુદ્ગે તેનો લાભ લેવાનું પણ ઉચિત સમજાયું નથી ત્યાસુધી સમાજની નિદ્રા દશા રહેવાનીજ

જો આ દશા દૂર કરવા ઇચ્છતા હો તો જૈનપુસ્તક બહારોમાં સડતા સાહિત્ય તરફ નજર કરો, તેને બહાર લાવો અને તપાસો, તેનું સંશોધન કરાવી છપાવો અને તેનો છુટથી પ્રચાર કરો. જો આ સૂચનાનો અમલ નહિ થાય તો પરિણામે સાહિત્યનો અમૂલ્ય વાગસો નષ્ટ થશે અને આખરે પચીસ-પચાસ વર્ષમાં તો સર્વ શુભાવી બેસતું પડશે.

આ સ્થિતિએ ન મુકાવાનું બને તે માટે જ્ઞાનપ્રથમી ઉદ્ઘાપનનો સત્ય અને સમયાનુકૂળ માર્ગ જણાયો છે તે અહિં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે તદનુસાર તેનો અમલ કરવાનો સફલિતાર વીરપરમાત્મા જૈન સમાજના સ્તબીભૂત થી સંધને અર્પે.

